

Corrado Maggioni

"Mala nostra pelle, bona cuncta posce" : modlitewne wołanie do Matki Pana o obronę przeciw złu

Salvatoris Mater 12/3/4, 104-151

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Przed wprowadzeniem do tematu wzywania pomocy Maryi w obronie przeciwko złu, narzuca się wręcz refleksja nad definicją 'zła', która podlega różnym zmianom znaczenia. Istnieje wiele rodzajów zła: fizyczne, moralne, duchowe, psychologiczne, osobowe, społeczne itp. Istnieje zło, które funkcjonuje poza nami, a także zło, które zagnieżdża się w naszym wnętrzu, jak naucza Jezus w swym kazaniu o tym, co czyste i nieczyste (por. Mt 15, 10-20). Jest zło, które my czynimy innym, oraz zło, którego doświadczamy od innych. Jest zło zakorzenione w kondycji stworzeń, czyli istot ograniczonych, skończonych, przemijających, śmiertelnych. Jest zło powodowane przez nasz egoizm. Istnieje zło, któremu ktoś przeciwstawia się altruizmem, jako że poświęcanie się dla dobra innych jest pozytywne, choć „boli”. Rozmaitość rodzajów zła można sprowadzić

Corrado Maggioni SMM

Mala nostra pelle, bona cuncta posce. **Modlitewne wołanie do Matki Pana o obronę przeciw złu***

SALVATORIS MATER
12(2010) nr 3-4, 104-151

złemu w pewien sposób do „zła”, które według biblijnego Objawienia jest przeciwstawieniem się Bogu, będącemu najwyższym Dobrem, życiem, szczęściem. Zło w gruncie rzeczy to grzech.

Aby zwyciężyć grzech, Jezus pozwolił się zwyciężyć grzechowi. A święty Paweł woła: *Nie daj się zwyciężyć złu, ale złu dobrem zwyciężaj* (Rz 12, 21). Zło można zwyciężyć, czyniąc dobro, o czym przypomina Kazanie na górze: *Jeśli cię kto uderzy w prawy policzek, nadstaw mu i drugi* (Mt 5, 38-39): ale czynienie dobra nie wyklucza „cierpienia”, bólu, zmęczenia, agonii, walki. Pomyślmy o Ukrzyżowanym Chrystusie: przekleństwo krzyża stało się błogosławieństwem. Przez Jego rany my zostaliśmy uzdrowieni! (por. 1 P 2, 25). Czynienie dobra implikuje zatem wejście na drogę cierpienia, ryzyka, niebezpieczeństwa.

Nie zagłębiając się w te różne rodzaje zła, pragniemy jednakże podkreślić, że należy mieć je na uwadze, kiedy mówimy o modlitewnym wołaniu do Maryi o obronę przeciwko złu, i zapytać siebie: jakiemu złu? Maryja interweniuje przeciwko złu, które jest odrzuceniem Jej Syna, czyli grzechem¹. Oczywiście możemy prosić Ją o uzdrowienie z choroby,

* C. MAGGIONI, *Mala nostra pelle, bona cuncta posce. Il ricorso orante alla madre del Signore contro il male*, „Marianum” 71(2009) 165-210.

¹ Por. A. AMATO, *Maria nella lotta contro Satana nel mondo di oggi*, w: *La Madre del Dio vivo a servizio della vita*, red. A. DI GESÙ, E. VIDAU, Roma 2005, 111-133.

o wspieranie w godzinie próby, o pomoc w poszukiwaniu pracy itp., ale musimy pamiętać, że przedmiotem Jej działania jest przede wszystkim nasze wyzwolenie od zła, którym jest brak wspólnoty z Jej Synem. A zatem, jeśli w naszym odczuciu wydaje się Ona nie wysłuchiwać naszych prośb, bo pozostawia nas w cierpieniu i chorobie, powinniśmy pomyśleć o tym, że celem Jej działania jest rozszerzenie w nas paschalnej mocy Syna, zwycięzcy Złego. Ileż razy choroba pomogła komuś powrócić do wiary, do oczyszczenia? A innym razem choroba powoduje kryzys wiary. W takich sytuacjach zawierzeniem Maryi jest wołanie, podczas ataku bólu fizycznego i zagubienia, o siłę, aby nie pozwolić się zdominować złu niedowiarstwa, bluźnierstwa, buntu wobec Boga.

Kluczem interpretacyjnym modlitwy do Maryi o obronę przeciw złu może być właśnie błaganie skierowane do Ojca niebieskiego, kończące modlitwę, której nauczył nas Jezus: „zbaw nas ode złego”, gdzie zło to Zły, nieprzyjaciel człowieka, stworzonego na obraz Boga.

Liturgiczna modlitwa Kościoła w całości porusza się w optyce ekonomii zbawienia – dokonanego przez Ojca i przez Chrystusa w Duchu Świętym – i nie mogłoby być inaczej. I właśnie w obrębie celebracji *oeconomia salutis* Kościół wspomina Matkę Bożą: wspomnienie to wiąże pochwałę z błaganem. Ponadto nie powinno umykać naszej uwadze, że w liturgii wołanie do Maryi nigdy nie jest oddzielone od wymiaru chrystologicznego i od eklezjalnego zwrotu chrześcijańskiej modlitwy. Możemy powtórzyć za Soborem Watykańskim II, że Maryja jest czczona „w tajemnicy Chrystusa i Kościoła”, szczególnego podmiotu każdej liturgicznej celebracji.

W tym obszarze poruszają się – powinny się poruszać – także „przejawy pobożności” maryjnej, godne tego miana: wyrazy pobożności ludowej, choć w różnorodności akcentów i wyrażeń, powinny być widziane w świetle *mysterium Christi*. W sposób bezpośredni, albo pośredni, modlitwa do Maryi zawsze podporządkowana jest Chrystusowi, jednemu Zbawcy. Przypomina o tym *Lumen gentium* 62: *Dzięki macierzyńskiej miłości [Maryja] opiekuje się braćmi swego Syna, pielgrzymującymi jeszcze i narażonymi na niebezpieczeństwa i trudy, dopóki nie zostaną doprowadzeni do szczęśliwej ojczyzny. Dlatego do Błogosławionej Dziewicy stosuje się w Kościele w wezwaniach tytuły: Orędowniczki, Wspomożycielki, Pomocnicy, Pośredniczki. Rozumie się je jednak w taki sposób, że nie ujmują ani niczego nie dodają do godności i skuteczności Chrystusa, jedynego Pośrednika.*

Modlitewna tradycja Kościoła daje świadectwo zwracania się nie tylko do Maryi wobec agresji zła, ale też do aniołów (Michała Archaniola, Anioła Stróża) i do świętych. Począwszy od średniowiecza, w szczególności święci patroni miast i różnych cechów byli wzywani jako przemożni

wstawiennicy u Boga i uznawani za pewnych obrońców w godzinie próby. Nie należy jednak pomijać faktu, iż wysokiej randze Maryi w *oeconomia salutis* w porównaniu z aniołami i świętymi odpowiada Jej wysoka ranga w modlitwie do Boga o wyzwolenie od zła. Maryja jest „sercem” Kościoła, które w Duchu Świętym błaga Ojca przez Chrystusa, z Chrystusem i w Chrystusie: „Zbaw nas ode złego”.

W rzeczywistości, „maryjna” specyfika chrześcijanina pojawia się przed pobożnością wobec Maryi, ponieważ jest zawarta w upodobnieniu się do Chrystusa²: zgodnie z testamentem Jezusa (por. J 19, 25-27), relacja macierzyńsko-synowska między Maryją i uczniami naznacza „DNA” osób ochrzczonych. Aby całkowicie zbliżyć się do Boga, naturalnym jest zyskanie tych cnót, które w pełni rozbłyskują w Maryi, Matce i Ikonie Kościoła. O ile wszyscy święci i święte, w różnorodności warunków życia (apostołowie, męczennicy, biskupi, prezbiterzy, diakoni, zakonnicy, osoby świeckie, dziewice i małżonkowie), noszą w sobie odblask „świętości” Kościoła, to nikt z nich nie może nazwać się „najczystszy obrazem Kościoła”, które to sformułowanie odnosimy do Maryi (por. *Sacrosanctum concilium* 103). Naucza o tym *Lumen gentium* 65: *Podczas gdy Kościół w osobie Najświętszej Dziewicy osiąga już doskonałość, dzięki której jest bez skazy i zmarszczki (por. Ef 5, 27), wierni ciągle jeszcze starają się usilnie o to, aby przewyciężając grzech, wzrastać w świętości; dlatego też wznoszą oczy do Maryi, która świeci całej wspólnotie wybranych jako wzór cnót.*

Perspektywa postrzegania tego tematu wymaga zwrócenia uwagi na implikacje badawcze. Jeśli chodzi o liturgię, należałoby zapytać: w świetle jakiej liturgii? Wschodniej czy Zachodniej? Wczorajszej czy dzisiejszej? Punktem odniesienia są księgi liturgiczne (aż do reformy postrydenckiej istniały różne tradycje) – a zatem: w których tekstach liturgicznych (biblijnych, euchologicznych, pieśniach) figuruje nasz temat, i w jaki sposób?

W odniesieniu do pobożności wiemy, że chodzi o całą gamę form jej wyrażania – niektórych ogólnokościelnych, innych lokalnych, niektórych trwających całe wieki, innych zapomnianych.

Nie mogąc dokonać przeglądu wszystkich danych, w pierwszej kolejności zajmiemy się akcentami tradycji modlitewnej Kościołów; następnie omówimy, na podstawie współczesnej liturgii rzymskiej, miejsca i sposoby, w jakich wyrażane jest wołanie do Matki Bożej o obronę przeciw złu; na koniec powiemy kilka słów na temat pobożności ludowej.

² W encyklice *Redemptoris Mater*, nn. 45-46, Jan Paweł II przypomina, że w życie duchowe każdego ucznia jest wszczepiony „wymiar maryjny”.

1. Akcenty tradycji kultowej

Modlitewne wzywanie Maryi, udokumentowane od czasów starożytnych, z czasem rozwijało się zarówno na Wschodzie, jak i na Zachodzie. Dojrzwaniu świadomości misji Maryi w tajemnicy Odkupienia dokonanego przez Chrystusa, towarzyszyło oczywiście wołanie o wstawiennictwo, ochronę, pomoc Matki Bożej. I to zarówno w modlitwie liturgicznej, jak i indywidualnej.

1.1. Wschód

Różnorodność wschodnich tradycji liturgicznych można sprowadzić do kilku elementów wspólnych, przyjmowanych w różnych Kościołach na własny sposób. Zatrzymajmy się przy kilku elementach.

1.1.1. Modlitwa *Sub tuum praesidium*

Najstarsze, które dotrwało do naszych czasów, wezwanie Maryi (III w.)³ – znane w tradycji wschodniej i zachodniej i także dziś dość częste zarówno w liturgii, jak i modlitwach – jest emblematyczne dla naszego tematu:

*Pod Twą obronę uciekamy się,
Święta Boża Rodzicielko:
Naszymi prośbami nie racz gardzić
W potrzebach naszych,
Ale od wszelakich złych przygód
Racz nas zawsze wybawiać,
Panno chwalebna i błogosławiona.*

Nie znamy dokładnego kontekstu tej wspólnotowej prośby, ani nie wiemy, czym były *potrzeby i przygody*, o których mówi. Widać jednak wyraźnie, iż wierni zwracają się do Maryi z wiarą, że zostaną wysłuchani. Punktem wyjścia tej prośby jest wyznanie Bożego macierzyństwa Maryi, czyli misji, jaką zlecił Jej Bóg w historii zbawienia.

Na pytanie: gdzie szukać ucieczki w godzinie próby, biblijne Objawienie – w szczególności psalmy – bez wątpliwości wskazuje na Boga

³ W kwestiach filologicznych oraz odnośnie źródeł przekazu modlitwy por. G. GIAMBERARDINI, *Il culto mariano In Egitto*, I, Franciscan Printing Press, Jerusalem 1975, 69-130; E.M. TONIOLO, *La Theotokos Madre e Regina di misericordia nella liturgia bizantina*, w: *Maria Madre di misericordia. "Monstra te esse matrem"*, red. P. DÍ DOMENICO, E. PERETTO, Edizioni Messaggero, Padova 2003, 220-223.

jako „naszą ucieczkę i naszą siłę”. Dla autora tej modlitwy poszukiwanie opieki pod miłosierną ochroną Matki Bożej nie stanowi odwrócenia się od Boga, ale wręcz ułatwia zwracanie się ku Niemu. Jego myśl wydaje się następująca: gdzie można spotkać Boga, jeśli nie w Tej, która dała Go nam jako Zbawcę, czyli w świętej Matce Bożej? Ona jest Świątynią, w której przebywa Wszchemocny. Maryja jest łatwą i bezpieczną drogą do odnalezienia Boga i spotkania z Nim. Szukamy schronienia pod Jej opieką, aby nie zbłądzić, poszukując Boga tam, gdzie Go nie ma.

W oparciu o to zasadnicze założenie – mówiąc „Maryja”, mówimy o Bogu i o sposobie, jaki wybrał On, by przyjść i wyzwolić nas od zła – zostaje sformułowana prośba: *nie gardź naszymi prośbami, gdy jesteśmy w godzinie próby i uwolnij nas od wszelkich niebezpieczeństw*. Zwracamy się do „Panny chwalebnej i błogosławionej” – dwoma przymiotnikami, które określają zwycięstwo Maryi nad złem – przypominając Jej, że nie może się od nas odwrócić ze względu na to, kim jest w historii zbawienia (przez Nią Bóg zbliżył się do tego, *kto spoczywa w cieniu śmierci*, Łk 1, 79) i prosząc Ją o wyzwolenie nas od „wszelkiego” złego. Jest to prośba w całej pełni, nie wyłączająca żadnej złośliwej agresji wobec ludzkiego życia. Przypomina się tu biblijne wołanie do królowej Estery, która choć osobiście nie ma władzy królewskiej, staje się wybranym narzędziem wyzwolenia synów Izraela spod groźby śmierci.

Uznanie podczas Soboru w Efezie (431 r.) tytułu *Theotokos*, mającego jednakże dużo dłuższą historię, czego dowodzi w społeczności aleksandryjskiej modlitwa *Sub tuum praesidium*, stanowi źródło zrozumienia roli Maryi w Odkupieniu, a w efekcie także w przyzywaniu Jej. Święty Cyryl z Aleksandrii w homilii wygłoszonej podczas Soboru, zwracając się do Maryi, mówi między innymi: *Przez Ciebie demony uciekają. Przez Ciebie diabeł kusiciel spadł z nieba. Przez Ciebie upadłe stworzenie wzniosło się ku niebu. Przez Ciebie cały rodzaj ludzki, niewolnik bałwochwalstwa, poznał prawdę*⁴. Wszystko to znalazło odzwierciedlenie w modlitwie do Maryi.

1.1.2. Hymn *Akathistos*

Wiadomo, jakie znaczenie ma słynny hymn do Maryi Dziewicy w Kościołach Wschodu. Pochodzący z V w., został skomponowany dla uczczenia świętej Matki Bożej, patronki Konstantynopola w sanktuarium Blacherne, zbudowanym przez cesarzową Pulcherię (450-453) jako znak

⁴ Por. *Liturgia godzin*, Godzina czytań z 5 sierpnia.

i oddanie niebieskiej opiece *Theotokos* miasta i cesarstwa⁵. Święto *Akathistos*, w piąty piątek Wielkiego Postu, ostatecznie ukształtowane w IX w., jest zresztą związane z wyzwoleniem Konstantynopola od Persów i Awarów w roku 626.

Wśród wezwań, które przenikają pieśń, zacytuję te, które wysławiają działanie Maryi w wyzwoleniu od zła:

Witaj, Ty otrzesz lzy Ewie.
 Witaj, przez Ciebie odnawia się stworzenie.
 Witaj, Ty zadalaś głęboką ranę szatanowi.
 Witaj, Ty duszom gotujesz przystań.
 Witaj, Ty bronisz przed niewidzialnymi wrogami.
 Witaj, Ty ogolacasz piekło.
 Witaj, Ty strąciłaś z tronu tyrana okrutnego.
 Witaj, Ty wyrывasz z brudu moralnego.
 Witaj, Ty wyzwalasz ze służby pogańskim bożkom.
 Witaj, Ty gasisz płomień namiętności.
 Witaj, Ty strącasz w przepaść czarty.
 Witaj, Ty podeptałaś fałsz oszustwa.
 Witaj, morze, które pochłonęło duchowego faraona.
 Witaj, Ty niesiesz przebaczenie wielu grzesznikom.
 Witaj, Ty odradzasz poczętych w grzechu.
 Witaj, Ty wyciągnęłaś z przepaści błędów.
 Witaj, gromie rażący wrogów.
 Witaj, Ty zmywasz brudy grzechu.
 Witaj, Ty obalasz naszych wrogów.
 Witaj, Ty zbawiasz duszę moją.

A to ostatnia z 24 strof hymnu:

Żadem język nie zdola
 oddać chwały godnej Matce,
 która zrodziła najświętsze Słowo!
 Racz przyjąć nasze dary,
 ratuj w każdej potrzebie
 wszystkich,

⁵ Por. E.M. TONIOLO, *Akathistos. Saggi di critica e di teologia*, Centro di Cultura Mariana „Madre della Chiesa”, Roma 2000; TENZE, *Akathistos*, w: *Nuovo Dizionario di Mariologia*, red. S. DE FIORES, S. MEO, Paoline, Cinisello Balsamo 1985, 16-25; M.D. SPADARO, *Sulla liturgia dell'Inno „Akathistos”*: „*quaestiones cronologicae*”, w: *La mariologia nella catechesi dei Padri (età postnicena)*, red. S. FELICI, LAS, Roma 1991, 247-264.

*wybaw od przyszłej kary
wołających do Ciebie:
Alleluja!*

1.1.3. Święta dedykowane „pomocy” Matki Bożej

Obok świąt wspominających tajemnice ewangeliczne (np. święto Zwiastowania 25 marca) lub wynikających z przekonań wiary odnośnie do Maryi (święto Zaśnięcia 15 sierpnia) albo dotyczących wydarzeń z Jej dzieciństwa (Narodziny NMP 8 września oraz Wprowadzenia do świątyni 21 listopada), maryjna pobożność liturgiczna w Konstantynopolu wyrażała się poprzez święta znamienitych relikwii: 2 lipca w sanktuarium Blacherne wspomnienie przeniesienia welonu-płaszcz, czyli *maphorionu* Maryi (relikwia zatwierdzona w Konstantynopolu w pierwszej połowie VI w.) i 31 sierpnia w sanktuarium w Chalcostrateia, święto przeniesienia Jej paska⁶. Wobec braku ciała *Theotokos*, Jej płaszcz i pasek w pewien sposób sprawiały, że wierni widzieli pełną mocy obecność Matki Bożej: teksty liturgiczne z okazji tych świąt podkreślają bowiem wzywaniem o *pomoc* Maryi i doświadczenie Jej *opieki* nad miastem, które Ją czci.

Historyczne pochodzenie święta 2 lipca przypisywane jest uniknięciu niebezpieczeństwa najazdu Awarów w 619 r., kiedy to płaszcz Maryi, zapobiegliwie ukryty przed ewentualnymi profanacjami, został uroczyście przeniesiony do sanktuarium Blacherne, które od tego czasu stało się wyjątkową świątynią maryjną. W jednym z troparionów Nieszporów świątecznych śpiewa się:

O Pani, łaski pełna, Ty podarowałaś Twemu miastu swój cenny płaszcz, aby je chronił i przynosił chwałę, jak niezniszczalny mur i skarb uzdrowień, jak źródło, z którego wypływają nigdy nie schnące cuda, i jak port zbawienia dla rozbitków tego życia; dlatego Cię sławimy, o Pani, sławiona przez wszystkich⁷.

Święto 31 sierpnia ma związek z przeniesieniem paska *Theotokos* w cennym relikwiarzu, przechowywanym w Chalcostrateia oraz cudowne uzdrowienie przez nałożenie paska cesarzowej Zoe, żonie Leona IV (886-912). Pasek, który otaczał dziewicze łono Maryi, tabernakulum

⁶ Por. A. KNIAZEFF, *Le fêtes byzantines d'intercession de la Théotokos des 2 juillet et 31 août*, w: *La Mère de Jésus-Christ et la communion des Saints dans la Liturgie*, red. A.M. TRIACCA, A. PISTOIA, Edizioni Liturgiche, Roma 1986, 135-148.

⁷ *Anthologion tou oluo eniautou*, IV, Roma 1968, 754.

Wszemocnego, widziany był jako szczególna ochrona przed demonami i lekarstwo na choroby. Tak recytuje się w pierwszym troparionie Nieszporów świątecznych:

Relikwiarz, który zawiera Twój Pasek, o Matko Boża, jest dla wiernych arką świętości, świętym naczyniem, ich chwałą i przewagą: każdego dnia naszym fontanna tryska on uzdrowieniami; tak, zebrani w święty sposób, świętujemy dziś Twe niezliczone błogosławieństwa i ocean Twych cudów⁸.

Z konstantynopolitańskimi świętami pomocy *Theotokos* związane jest istniejące w XII w. w Rosji (gdzie nie było sanktuariów takich jak w Konstantynopolu) święto *Pokrov*, 1-14 października, wspominające ukazanie się Matki Bożej w sanktuarium Blacherne egumenowi Andrzejowi, zwanemu „szaleńcem Chrystusa”, który żył w Konstantynopolu w IX w. Zobaczył on *Theotokos*, w modlitewnej pozie, otoczoną przez świętych, rozwijającą swój płaszcz w geście ochrony wiernych zebranych w świątyni. W troparionie tego święta śpiewa się:

Dzisiaj świętujemy Twe jasne święto, o Matko Boża, my – wierni chronieni Twoim przyjściem, i kontemplując Twą cudowną ikonę, z miłością mówimy do ciebie: Okryj nas Twą świętą ochroną i wyzwól nas od wszelkiego zła, prosząc Twego Syna, Chrystusa, Boga naszego, aby udzielił zbawienia naszym duszom⁹.

Można jeszcze wspomnieć o święcie ku czci Matki Bożej, wzywanej tytułem „Ożywczego źródła”, które weszło do kalendarza Kościoła prawosławnego w XIV w., obchodzonym w piątek po Wielkanocy. Odkrycie dawnych źródeł leczniczych, po ukazaniu się Maryi, dało początek sanktuarium zwanemu Silivri w pobliżu Złotej Bramy w Konstantynopolu, w którego obrębie znajduje się „cudowna” fontanna, miejsce pielgrzymek dla odzyskania zdrowia ciała i duszy. Tak oto śpiewa się w troparion tego święta¹⁰:

⁸ TAMŻE, 1127.

⁹ Por. testy greckie w *Orologhion*, Monastero di Grottaferrata, Roma 1937, 272-274.

¹⁰ Por. C. HARISSADIS, *La fête de la Source Vivifiante*, w: *La Mère de Jésus-Christ et la communion des Saints dans la Liturgie...*, 103-115; także S. MAGGIANI, *La „Fonte vivificante” e le fonti d’acqua salutari*, w: *La Donna vestita di sole e il drago Rosso* (Ap 12, 1. 3), red. G.A. FACCIOLI, Messaggero di Padova, Padova 2007, 111-131.

Ciesz się, niewyczerpane źródło życia, rozprzestrzeniaj twe łaski, fontanno leków, która osłabiasz siłę chorób.

1.1.4. Wołanie: „Najświętsza Matko Boża, wybaw nas!”

Liczne teksty codziennych i tygodniowych nabożeństw liturgii bizantyjskiej zachęcają do zwracania się ku *Theotokos* jako Pośrednicze łaski u Boga. Takie oto słowa zawiera fragment długiej prośby, wygłaszanej co wieczór w komplecie, skomponowanej przez mnicha Pawła z Klasztoru Dobrodziejki:

Bądź zawsze obok mnie, o miłosierna, współczująca i dobra: w tym życiu, jako moja Opiekunka i gorąca Obrończyni, odpędzając ataki nieprzyjaciela i prowadząc mnie po drodze zbawienia; w chwili mego przejścia, osłaniając Twą dobrocią mą biedną duszę i oddalając od niej cienie złych demonów; i wreszcie w strasznym dniu sądu, chroniąc mnie przed wieczystą karą i czyniąc mnie dziedzicem niewypowiedzianej chwały Syna twego, naszego Boga¹¹.

Błagalne wołanie ku Maryi, odczuwanej jako wsparcie w tysiącnych trudach duszy i ciała, znajduje swój wyraz w kanonach modlitewnych do Matki Bożej, śpiewanych każdego wtorku i piątku rano, po kanonie Krzyża. Oto przykład:

Bramo Światła, proszę Cię, otwórz przede mną bramy nawrócenia, oddalając przez Twe wstawiennictwo groźbę mych namiętności, odrzucając me złe pragnienia, abym śpiewał i wystawiał Twą niezwykioną moc¹².

Na kanwie smutnej modlitwy do *Theotokos* osnute jest Oficjum Paraklezy, skomponowane na początku IX w. przez mnicha Teosterykta, nadal popularne w Kościołach Wschodu. Mowa tu o splocie prośb z powtarzaniem *Kyrie eleison*, czytań biblijnych, troparionów do Matki Bożej, podzielonych na osiem pieśni pochwalnych, które składają się na kanon hymnograficzny. Są śpiewane z udziałem ludu w pierwszych dwóch tygodniach sierpnia i powtarzane w okolicznościach trudnych, bolesnych, życia osobistego i społecznego, w chwilach próby, chorób, cierpienie różnego ro-

¹¹ Cytat za: E.M. TONIOLO, *La Theotokos Madre e Regina di misericordia nella liturgia bizantina...*, 218, przypis 29.

¹² Cytat z TAMZE, 240.

dzaju. W długiej liście troparionów przedstawiane są Maryi liczne sytuacje, w których prosi się Ją o pomoc i opiekę. Oto przykład pierwszej pieśni:

*Jestem chory na ciele i duszy:
Boża Rodzicielko, uczyni mnie godnym
Twej opatrnościowej boskiej pomocy,
Miłosierna Matko miłosiernego Pana.*

W kanonie błagalnym tropariony są przeplatane znanym wezwaniem: „Najświętsza Matko Boża, zbaw nas!”. Choć takie wołanie do Maryi może wydawać się nadużyciem, bowiem zrównuje się ją z Panem, należy uznać, iż to wywyższenie nie powoduje obniżenia rangi Boga, Chrystusa, jedynego Zbawcy. Modlący się wiedzą, że Bóg mieszka w Maryi, że Wszchemocny zechciał przekazać Jej swą moc, że dzieło Maryi jest niczym innym, jak współpracą z dziełem samego Boga, że wola Maryi jest taka, jak wola Boża. Nie ma zatem mowy o dwóch kierunkach, ale o jednym: błaganie skierowane do Boga spotyka osobę Tej, która przybliżyła Go do ludzkości. Kościół zwraca się do Maryi, aby Maryja błagała Boga za nas!¹³

1.1.5. Święte ikony

Wiadomą jest rzeczą, że w Kościołach Wschodu nie ma podziału na modlitwę liturgiczną i pobożność ludową, jak ma to miejsce na Zachodzie. Wyrazy pobożności maryjnej są zintegrowane w samej liturgii, a ta zasila pobożność wiernych także poza momentem sprawowania liturgii.

Wymownym przykładem takiej harmonii są święte *ikony*: czczone liturgicznie w kościołach, począwszy przede wszystkim od wielkich, najdawniejszych konstantynopolitańskich sanktuariów maryjnych, znalazły następnie miejsce w domach, stając się motywem i centrum rodzinnej i indywidualnej modlitwy. Pieśni i wezwania w świątecznej liturgii *Théotokos*, czczonej pod szczególnym tytułem danej ikony, rozbrzmiewają także w środowisku domowym.

Jako że nie ma tu możliwości pełnego zilustrowania przesłania licznych ikon dotyczących cudownych działań Matki Bożej w wyzwaniu od zła i niebezpieczeństw, ograniczę się jedynie do wskazania, pod jakimi tytułami są one znane¹⁴:

¹³ Na temat treści tego właśnie wezwania, por. C. ANDRONIKOF, *La Théotokos médiatrice du salut dans la liturgie*, w: *La Mère de Jésus-Christ et la communion des Saint dans la liturgie...*, 29-44.

¹⁴ Zwięzły, ale dokładny opis tych ikon i związanych z nimi świąt, por. A. TRADIGO, *Icone e Santi d'Oriente*, Electa, 2004, 163-223.

Przeniesienie welonu (święto 2 lipca) oraz *przeniesienie paska* (święto 31 sierpnia).

Święto Pokrow (= płaszcz ochronny) (święto 1 / 14 października).

Święto Madonny Żywego Źródła (piątek po Wielkiej Nocy).

Radość wszystkich uciśnionych (święto 24 października).

Deesis (święto 18 czerwca).

Pociesz mnie w strapieniu (święto 25 stycznia; 9 października.)

1.2. Zachód

Jako swego rodzaju echo dogmatu efeskiego w różnych Kościołach istnieje specjalne święto Bożego Rodzicielstwa Maryi, w okolicy Bożego Narodzenia¹⁵: wśród innych tematów wyrażana jest jasno prośba o Maryjne wstawienictwo¹⁶. Motyw pełnego ufności wołania do Matki Bożej, często powtarzający się w modlitwach i antyfonach czterech świąt maryjnych wprowadzonych w Kościele rzymskim w VII w., notuje swój wzrost w epoce Karolingów i w następujących wiekach; bazą jest maryjne kaznodziejstwo oraz eksplozja budujących przypowieści i legend o cudownych dobroczynnych działaniach Maryi¹⁷.

1.2.1. Euchologia maryjna starożytna i średniowieczna

Około połowy VI w., 1 stycznia świętowano w Rzymie uroczystość ku czci Bożego macierzyństwa Maryi Panny¹⁸. Maryjny wydzwitek rzym-

¹⁵ Por. C. MAGGIONI, *Benedetto il frutto del tuo grembo. Due millenni di pietà mariana*, Portalupi Editore, Casale Monferrato 2000, 63-73.

¹⁶ Wstawienictwo Maryi nie jest nieobecne w dawnych modlitwach Bożonarodzeniowych, co dokumentuje oracja w *Sacramentario Veronese* n. 1361, należącego do *Rotulus* z Rawenny [*Sacramentarium Veronese (cod. Bibl. Capit. Veron. LXXXV/80)*], *Rerum Ecclesiasticarum documenta*, red. L.C. MOHLBERG, L. EIZENHÖFER, P. SIFFRIN, Series Maior, Fontes I, Roma 1978³].

¹⁷ Znane są opowieści o cudownym wyzwoleniu od zła dzięki wezwaniu Matki Bożej, jakie otrzymała Maria Egipska (z powodu niegodziwego życia nie mogła przekroczyć progu kościoła) oraz Teofil, który sprzedał duszę demonowi. Te *exempla* są cytowane w modlitwach do Maryi: por. oracja Eusebio Bruno, w: *Testi mariani del secondo millennio*, red. L. GAMBERO, Città Nuova, Roma 1996, 3, 53.

¹⁸ Por. B. BOTTE, *La première fête de la liturgie romaine*, „Ephemerides Liturgicae” 47(1993) 425-430; G. BERAN, B. BOTTE, *A proposito della prima festa mariale della liturgia romana*, „Ephemerides Liturgicae” 49(1935) 261-264; P. BRUYLANTS, *Les origines du culte de la Sainte Vierge à Rome*, „Les Questions Liturgiques et Parroissiales” 23(1938) 275-281; C. MAGGIONI, *Le feste mariane nell'antichità e nel primo medioevo*, „Théotokos” 16(2008) 131-132; jednakże pozostaje jeszcze w sferze dyskusji teza na temat prawdziwego święta maryjnego: por. J.-M. GUILMARD, *Une antique fête mariale au 1er Janvier dans la ville de Rome?*, „Ecclesia Orans” 11(1994)

skiego nowego roku trwał także w VII w., kiedy został on przekształcony w oktawę Bożego Narodzenia. Świadczy o tym kolekta w Sakramentarzu Gregoriańskim Adriana¹⁹, tekście ważnym dla naszego tematu: po wstępie, wyliczającym łaski rozdawane za pośrednictwem Boskiego macierzyństwa, jako „temat” pojawia się prośba do Boga, aby możliwe było korzystanie ze wstawiennictwa Maryi, z uwagi na fakt, że przez Nią przybył do nas Twórca życia:

*Deus qui salutis aeternae beatae mariae virginitate fecunda, humano generi praemia praestitisti, tribue quaesumus ut ipsam pro nobis intercedere sentiamus, per quam meruimus auctorem vitae suscipere*²⁰.

Odwołanie się do *intercessio praesidium, oratio, auxilium, defensio* tej „beata et gloriosa semper Virgo Dei Genetrix Maria” często powtarza się w oracjach z okazji świąt maryjnych, wprowadzonych w Rzymie w VII w., co ukazuje euchologia dawnych sakramentarzy rzymskich i nie tylko²¹. Wystarczy przytoczyć niektóre z przykładowych tekstów, w których wzywana jest ochrona Maryi przeciw *niebezpieczeństwom i złu* doczesnego życia, oraz Jej macierzyńska pomoc w osiągnięciu wiecznego dobra.

Na święto Zwiastowania, 25 marca, taka oto jest treść *modlitwy Nieszporów* w dawnym Sakramentarzu Gelazjańskim²²:

25-67. Archaiczny formularz święta został zrekonstruowany i zbadany pod kątem różnych faz rozwoju przez: A. CHAVASSE, *Le Sacramentaire Gélisien (Vaticanus Reginensis 316). Sacramentaire presbyteral en usage dans les titres Romains au VII siècle*, Paris-Tournai-New York-Roma 1958, 381-383 i 651-656; F. FRENAUD, *Le culte de Notre-Dame dans l'ancienne liturgie latine*, w: *Maria. Etudes sur la Sainte Vierge*, t. 6, red. H. DU MANOIR, Paris 1961, 159-171. 184.

¹⁹ Por. *Le Sacramentaire Grégorien. Ses principales formes d'après les plus anciens manuscrits*, I, Spicilegium Friburgense 16, red. J. DESHUSSES, Fribourg 1979² (dalej: GrH).

²⁰ GrH 82. A oto uroczystość 1 stycznia w dzisiejszym włoskim Mszale Rzymskim: *O Boże, który w płodnym dziewictwie Maryi ofiarowałeś ludziom dobra wiecznego zbawienia, spraw, byśmy doświadczyli Jej wstawiennictwa, jako że przez Jej pośrednictwo doświadczyliśmy Twórcy życia.*

²¹ Aby zdać sobie sprawę z maryjnych treści dziedzictwa euchologicznego w dawnych sakramentarzach rzymskich, które rozprzestrzeniło się w epoce frankońskiej zgodnie z tradycją gregoriańską, łącznie ze wzbogaceniem w IX w. wspomnienia sobotniego, zob. *Testi mariani del primo millennio*, red. G. GHARIB, E. TONIOLO, L. GAMBERO, G. DI NOLA, Città Nuova, Roma 1990 (dalej: TMPM), 3, 900-912; na temat maryjnej tradycji euchologicznej w liturgii rzymskiej użyteczne dane znajdują się w moim artykule: „*Intemerata virginitas edidit Salvatore*”. *La verginità di Maria Nel „Missale Romanum”*, „*Marianum*” 55(1993) 99-181.

²² *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae Ordinis Anni Circuli (Cod. Vat. Reg. lat. 316/ Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56) (Sacramentarium Gelasianum)*, *Rerum Ecclesiasticarum Documenta. Series Maior. Fontes IV*, red. L.C. MOHLBERG, L. EIZENHÖFER, P. SIFFRIN, Roma 1981³, n. 852.

Beatae et gloriosae semperque virginis dei genitricis Mariae, quesumus, omnipotens deus, intercessio nos gloriosa protega et ad vitam perducatur aeternam.

Na święto Wniebowzięcia, 15 sierpnia, tak wyraża się *ad completorium* Sakramentarza Gregoriańskiego Adriana:

*Mensae caelestis participes effecti imploramus clementiam tua domine deus noster, ut qui festa dei genitricis colimus, a malis imminentibus, eius intercessione liberemur*²³.

A na święto Narodzenia Maryi, 8 września, oracja wprowadzająca do procesji, zawarta w Sakramentarzu Gregoriańskim Adriana, zawiera prośbę:

*Supplicationem servorum quorum deus miserator ex audit, ut qui nativitate dei genitricis et virginis congregamur, eius intercessionibus complacatus a te de instantibus periculis eruamur*²⁴.

Zaś podczas mszy i oficjów wotywnych w soboty duchowa wrażliwość epoki karolińskiej, kultywowana w zakonach benedyktyńskich, zwraca się z ufnością o wstawiennictwo Świętej Maryi: zbawienie duszy i zdrowie ciała, niebezpieczeństwo wiecznego potępienia i ciemności ziemskiego pielgrzymowania, wieczna radość i obecny smutek – oto rzeczy powierzane interwencji Maryi u Pana Boga²⁵. Emblematycznym tekstem jest tu oracja z „Missa Sanctae Mariae”, przypisywana Alkuinowi (IX w.) i do dziś obecna w mszalnych tekstach wspólnych o NMP, w której uwiadamnia się zawierzenie Maryi w prośbach do Boga o wyzwolenie od zła obecnego i o wieczne zbawienie:

Concede nos famulus tuos, quaesumus, Domine Deus, perpetua mentis et corporis sanitate gaudere, et, gloriosa beatae Mariae semper Virginis intercessione, a praesenti liberari tristitia et aeterna perfrui laetitia.

²³ GrH 664.

²⁴ TAMZE, 680.

²⁵ Por. formularze wotywny ku czci Maryi w: J. DESHUSSES, *Le Sacramentaire Grégorien. Ses principales formes d'après les plus Ancien manuscrits*, II, Spicilegium Frigurgense 24, Editions Universitaires Fribourg Suisse, 1988², 45-47, nn. 1841-1855; tłumaczenie na język włoski w TMPM 3, 906-908.

1.2.2. Hymny i antyfony maryjne

Wśród średniowiecznych hymnów oficjum, wyrażających pochwałę i prośbę zwracane do Maryi przez modlący się Kościół, przypomnimy tu znany hymn *Ave maris stella*. Utwór nieznanego autora, pochodzący z VIII-IX w., jest do dziś śpiewany podczas nieszporów świąt maryjnych i jest wskazany w tekstach wspólnych o NMP. Po pozdrowieniu Nowej Ewy, która przez swoje *tak* ponownie otwiera bramy nieba i daje światu pokój, tak oto się Ją wzywa:

<i>Solve vincla reis</i>	<i>Winnych wyzwól z więzów</i>
<i>profer lumen caecis,</i>	<i>ślepych powróć blaski</i>
<i>mala nostra pelle,</i>	<i>oddal nasze nędze [zło]</i>
<i>bona cuncta posse</i>	<i>uproś wszelkie łaski [dobro].</i>

Następna strofa zwraca ku Chrystusowi modlitwę skierowaną do Maryi:

<i>Mostra te esse matrem,</i>	<i>Okaż, żeś jest Matką,</i>
<i>sumat per te precem</i>	<i>wzrusz modłami swymi,</i>
<i>qui pro nobis natus</i>	<i>Tego, co Twym Synem</i>
<i>tulit esse tuus</i>	<i>Zechciał być na ziemi</i>

Także w średniowiecznych antyfonach oficjum Kościół zwraca się często bezpośrednio do Maryi, aby śpiewać Jej chwałę i wzywać Jej opieki: „intercede pro nobis”, „salva”, „libera”, „ora”, „interveni”, „succurre”, „adiuva”, „refove”. Formuła prośby o pomoc jest związana przede wszystkim z Jej Boskim macierzyństwem: często powtarzanym tytułem jest bowiem *Dei Genitrix*. Wymieńmy zatem niektóre przykłady z antyfonarzy średniowiecznych z IX-XIII w.²⁶:

²⁶ Punktem odniesienia jest tu wydanie R.-J. HESBERT, *Corpus Antiphonale Officii*, vol. I-VI (dalej: RED, Series Maior Fontes VII-XII), Herder, Roma 1963-1979. W tomie I wskazane są w synopsie *incipit* tekstów Antyfonarzy według *Cursus romanus*, oznaczone symbolami: C = z Compiègne (IX w.); G = Gallicano (XI w.); B = z Bamberg (koniec XII w.); E = z Ivrea (XI w.); M = z Monza (XI w.); V = z Werony (XI w.); w tomie II wskazane są w synopsie *incipit* tekstów Antyfonarzy według *Cursus monasticus*, oznaczone symbolami: H = z Hartker (X-XI w.); R = z Rheineau (XIII w.); D = z Saint-Denis (XII w.); F = z Saint-Maur-les-Fossés (XII w.); S = z Silos (XI w.); L = z san Lupo di Benevento (XII w.). W tomie III są przedstawione w porządku alfabetycznym teksty wezwań i antyfon; w tomie IV teksty responsoriów, wersetów, hymnów. Będziemy cytować te pozycje Hesberta

*Rubum quem viderat Moyses incombustum, conservatam agnovimus tuam laudabilem virginitatem; Dei Genitrix, intercede pro nobis*²⁷.

*Glorificamus te, Dei Genitrix, quia ex te natus est Christus; salva omnes qui te magnificent*²⁸.

*Post partum, Virgo inviolate permansisti; Dei Genitrix, intecede pro nobis*²⁹.

*Sub tuum praesidium [tuis visceribus] confugimus, Dei Genitrix; nostras deprecationes ne despicias in necessitatibus, sed a periculis libera nos semper, Virgo benedicta [gloriosa]*³⁰.

*Sub tuum protectionem confugimus, ubi infirmi acceperunt virtutem et propter hoc tibi psallimus, Dei Genitrix Virgo*³¹.

*Benedicta filia tua a Domino (Iudith 13,23), quia per te fructum vitae communicavimus*³².

*Sancta Maria, succurre miseris, iuva pusillanimes, refove flebiles, ora pro populo, interveni pro clero, intercede pro devoto femineo sexu. Sentiant omnes tuum levamen quicumque celebrant tuum Natalem [tuum nomen / tuam Assumptionem]*³³.

*Succurre sancta Genitrix Christi, miseris ad te confungentibus; adiuva et refove omnes qui in te confidunt; ora pro totius mundi piaculis, interveni pro clero, intercede pro monachorum choro, exora pro sexu femineo*³⁴.

jako *Corpus*, z numerem tomu. Ważny wydał się nam również artykuł H. Barré, *Antiennes et répons de la Vierge*, „Marianum” 29(1967) 153-254, który zbiera i komentuje pewną liczbę tekstów; będziemy go cytować jako Barré, z numerem przypisanym tekstowi w jego artykule.

²⁷ Oktawa Bożego Narodzenia i Oczyszczenia Maryi: por. *Corpus* III, 447, n. 4669; Barré, 59.

²⁸ Oktawa Bożego Narodzenia i Oczyszczenie: por. *Corpus* III, 237, n. 2952; Barré, 204.

²⁹ Oczyszczenie, Zwiastowanie, Wniebowzięcie, Narodzenie: por. *Corpus* III, 408, n. 4332; Barré, 68.

³⁰ Wniebowzięcie oraz Narodzenie: *Corpus* III, 494, n. 5041; Barré, 89.

³¹ Wniebowzięcie oraz Narodzenie: *Corpus* III, 493, n. 5040; Barré, 90.

³² Wniebowzięcie: *Corpus* III, 86, n. 1705; Barré, 96.

³³ Wniebowzięcie oraz Narodzenie: *Corpus* III, 452, n. 4703; Barré, 146.

³⁴ Wniebowzięcie: *Corpus* III, 495, n. 5050; Barré, 148 e 149.

*Regali ex progenie Maria exorta refulgent, cuius precibus nos adiuvare,
mente et spiritu devotissime poscimus*³⁵.

*Cum iucunditate nativitatem beatæ Mariæ celebremus, ut ipsa pro
nobis intercedat ad Dominum Iesum nostrum*³⁶.

Spośród średniowiecznych antyfon specyficzną wymowę ma *Salve Regina*, pochodząca z XI wieku, przypisywana Hermannusowi Contractusowi († 1054)³⁷, mnichowi z Reichenau. Różnie używana, także w oficjum liturgicznym, wyraża w sposób liryczny średniowieczną pobożność wobec Maryi Dziewicy, uznawanej za Panią, którą trzeba kochać i godnie Jej służyć, i za Matkę, której można zaufać, aby otrzymać bezpieczną ochronę. Słowa i melodia opierają się na opiewaniu *królewkości* i *macierzyństwa* Tej, która miłosiernie przytula do siebie smutne dzieci Ewy i prowadzi je ku chwalebnej wizji Syna, ostatniego celu ich pełnej cierpienia ziemskiej wędrówki.

Wołanie do „Królowej, Matki miłosierdzia”, zawarte w powtarzanym łacińskim pozdrowieniu *Salve*, rozwija się w trzy kwestie, wyrażające przekonanie modlących się w stosunku do Maryi: *życie, łagodność, nasza nadzieja*. W ten sposób przejawia się świadomość zwracania się nie ku despotycznej, budzącej strach królowej, lecz ku Matce serdecznie kochanej, przed którą można otworzyć serce.

Pozdrowieniu towarzyszy prezentacja modlących się: są oni *wygnanymi dziećmi Ewy, płaczącymi na tym padole leż* i ich zamiar: zwracanie się do Tej, która odmieniając nieszczęsny los Ewy, nie pozostawia bez odpowiedzi westchnień tych, którzy znajdują się w godzinie próby (*clamamus – suspiramus*).

Inwokacja wykonuje zatem coś w rodzaju podskoku (wskazuje na to chociażby sama melodia gregoriańska): *śmiało więc, nasza Obrończyni*. Niemal czujemy, że bicie serca staje się żywsze, kiedy przywołujemy Maryję, aby przyszła na pomoc temu, kto nazwał Ją *Obrończynią*; w feudalnym kontekście tytuł ten wyrażał „wołanie” uciśnionego ludu, który prosił swego „obrońcę” o ochronę prawną przeciwko nieprzyjaciółom³⁸.

³⁵ Narodzenie: *Corpus* III, 439, n. 4591; *Barré*, 141.

³⁶ Narodzenie: *Corpus* III, 124, n. 2016; *Barré*, 143.

³⁷ Przypisywana także Pedrowi Mezonzo, biskupowi Composteli († 1000) i Ademarowi z Monteil, biskupowi Le Puy-en-Velay (papieskiemu wysłannikowi na I krucjatę, † 1098). P.M. GY, *Bulletin de liturgie*, „Revue de sciences philosophiques et theologiques” 77(1993) 122, traktuje o prawdopodobieństwie autorstwa biskupa z Le Puy.

³⁸ Por. J.M. CANAL, *De „clamoribus liturgicis” et de antiphona „Salve Regina”*, „Ephemerides Liturgicæ” 72(1958) 199-212; J. LECLERCQ, *Grandeur et misère de la dévotion mariale au moyen âge*, „La Mason-Dieu” 38(1954) 129-130.

Modlitwę zamykają dwie prośby: *zwróć na nas Twe miłosierne oczy i pokaż nam, po tym wygnaniu, Jezusa – błogosławiony Owoc Twego łona*. Pokorna Służebnica Pańska, która poczuła na sobie spojrzenie Wszchemocnego i która wychwalała miłosierdzie Boga wobec wszystkich pokoleń ludzkich (Łk 1, 46-55), w macierzyńskich oczach odzwierciedla błogosławieństwo Syna, Odkupiciela ubogich. Ponieważ za pośrednictwem Maryi zstąpiły na świat wyzwolenie i radość, prosimy Ją, ufając, że to Ona przedstawi nam na koniec ziemskiej wędrówki swego Boskiego Syna.

Modlitwa kończy się trzykrotnym wołaniem pochwalnym wobec Królowej, wzywanej po imieniu: *o święta, o pobożna, o słodka Maryjo Dziewico*. Skrzyżowanie się spojrzenia oczu pełnych łez z pełnym miłosierdzia spojrzeniem Maryi jest dla modlącego się powodem do dobroczynnej ulgi, chrześcijańskiego pocieszenia, pewnej nadziei. Dobrze mówi św. Bernard: *w niebezpieczeństwach, troskach, wahaniach, pomyśl o Maryi, aby otrzymać Jej wstawiennictwo, naśladuj Jej przykłady: jeśli idziesz Jej śladem, nie zgubisz się; jeśli Ją prosisz, nie utracisz nadziei* (Homilia II *super Missus Est*).

1.2.3 Modlitwy

Homilie, antyfony i hymny, śpiewane w kościele, zainspirowały liczne prywatne modlitwy skierowane do Maryi Dziewicy. Widać w nich tajone uczucia, które przenikają dusze kleryków i laików, mnichów i mniszek, mężczyzn i kobiet, różnych stanów i w różnych życiowych przypadkach. Wołanie do Maryi rozbrzmiewa we wszystkich życiowych sytuacjach, obejmujących zarówno potrzeby duchowe, jak i materialne. Barré³⁹ opracował zbiór licznych formuł modlitewnych od VIII do XII w., i poniżej przedstawiamy z tego zbioru kilka przykładów, istotnych dla naszego tematu.

* Modlitwa przytaczająca fragment homilii Ambrożego Autperta (VIII w.)⁴⁰, znanego także z modlitw oficjum maryjnego:

O beata Maria... Admitte nostras preces intra sacrarium exauditionis, et reporta nobis antidotum reconciliationis. Sit per te excusabile quod per te ingerimus; sit impetrabile quod fida mente poscimus. Accipe quod offerimus, redona quod rogamus, excusa quod timemus.

Sancta Maria, succurre miseris, iuva pousillanimes, refove flebiles. Ora

³⁹ H. BARRÉ, *Prières anciennes de l'Occident à la Mère du Sauveur*, P. Lethielleux, Paris 1963; cytujemy go z oznaczeniem *Prières*.

⁴⁰ Na temat kwestii atrybucji tekstów homilii por. *Prières*, 41-44.

pro populo, interueni pro clero, intercede pro devoto femineo sexu. Sentiant omnes tuum levamem, quicumque caelebrant tuum natalem. Adsiste parata voci poscentium et repente omnibus optatum affectum. Sit tibi adisdue exorare pro populo Dei, quae meruisti benedicta precium proferre mundi⁴¹.

* Modlitwy skomponowane w angielskich klasztorach, VIII-IX w.:

Sancta Maria gloriosa Dei genitrix et semper virgo, quae mundo meruisti generare salutem, et lucem mundi caelorumque gloriam obtulisti sedentibus in tenebris et umbra mortis, esto mihi pia dominatrix, et cordis mei inluminatrix, et adiutrix apud Deum Patrem Omnipotentem, ut veniam delictorum meorum accipere, et inferni tenebras evadere, et ad vitam aeternam pervenire merear⁴².

Sancta Maria gloriosa Dei genitrix et semper virgo quae mundo meruisti generare salute, exaudi me et miserere mihi nunc et ubique propter honorem et gloriam excellentissimae virginittatis tuae. Te deprecor humiliter, esto mihi salvatrix et adiutrix apud omnipotentem Deum et dominum nostrum Iesum Christum, ut ipse me pius pastor et princeps pacis a peccatorum maculis emundet, et ab inferni tenebris eripiat, et ad vitam perducatur aeternam. Qui per te, castissima virgo Maria, venit in mundum immundissimum, et humanum genus suo sanguine salvavit et a morte levavit, et inferni claustra destruxit et caelestis regni ianuas aperuit, ille me per misericordiam suam in hoc saeculo salvare et emundare et servare dignetur, et post finem huius vitae labentis aliquam partem aeternae beatitudinis in sanctorum societate concedat Iesus Christus dominus noster. Illi honor et Gloria cum Patre et Spiritu sancto per infinita saecula saeculorum. Amen⁴³.

* Modlitwy z obszaru karolińskiego, wieki VIII-IX:

Singularis merita sola sine exemplo mater et virgo Maria, quam Dominu sita mente et corpore inviolatam custodivit ut digna existeres ex qua sibi nostrae redemptionis Dei filius corpus aptaret, obsecro te, misericordissima, per quam totus salvatus est mundus, intercede

⁴¹ Prières, 41-42; tłumaczenie na jęz. włoski: TMPM 3, 981.

⁴² Prières, n. 1, s. 65 (por. też 55-56); tłumaczenie na jęz. włoski: TMPM 3, 981-982.

⁴³ Oracja Alchfrida: Prières, n. 3, 69-70 (także 56); tłumaczenie na jęz. włoski: TMPM 3, 982.

pro me spurcissimo et cunctis iniquitatibus foedo, ut qui ex meis iniquitatibus nihil aliud dingus sum quam aeternum supplicium, tuis, virgo splendidissima, salvatus meritis per(h)enne consequar regnum. Amen⁴⁴.

Sancta Maria genetrix domini Dei nostri Ihesu Christi semper virgo gloriosa, per te venit ad nos salus, per te redemptio nostra. Tu es templum Dei vivi. Te elegit Dominus ex filiabus Israhel in salute populi sui. Tu pulchra filia Hierusalem; concupivit rex decorem tuum (Ps 44, 12), et Spiritus sanctus supervenit in te, et virtus altissimi obumbravit tibi (Lc 1, 35). Te benedicent omnes generationes, quia fecit tibi Dominus magna qui potens est, et sanctum nomen eius (Lc 1, 48-49). Tu gloriosa in choris virginum quae sequuntur Agnum quocumque ierit (Ap 14, 4). Et ego miser peccator et fragilis amisi virginitatem meam, amisi castitatem, praevaricator legis factus sum. Adiuva me ut habeam emendationem, et remissionem peccatorum meorum adsequi merear, quia ad hoc venit in mundum ut peccatores salvos faceret Dominus noster Ihesus Christus⁴⁵.

Te supplico, virgo sancta mater Christi, immaculata puerpera, grata Maria, stella maris splendid, regina caelorum digna, aula Dei munda, porta Christi conclusa (Ez 42, 2), in mulieribus benedicta (Lc 1, 28), super caelos exaltata, genetrix Christi, ut apud Dominum Deum tuum, immo apud filium tuum, pro peccatis meis intervenire digneris. Nullus est enim in creaturis dignior te, quia ipse qui creavit te natus est ex te, et proinde nullum libentius exaudit quam te. Sub tuis ergo visceribus confugio, sancta Dei genetrix; deprecationem meam ne despicias, sed libera me, sola casta et benedicta⁴⁶.

* Modlitwa z X w., zainspirowana chęcią służenia *miłosiernej Pani*, z tymi, którzy Ją wzywają w godzinie próby:

⁴⁴ Modlitwa z końca VIII w., znana i powszechna w całym średniowieczu: *Prières*, n. 4, 75-76; tłumaczenie na jęz. włoski: TMPM 3, 981.

⁴⁵ Modlitwa z IX w.: *Prières*, n. 5, 79-80; tłumaczenie na jęz. włoski: TMPM 3, 983.

⁴⁶ Modlitwa ze Zbioru z Nonantola (IX w.): *Prières*, n. 8, 98-99; TMPM 3, 983-984. Jest to interesujący tekst, ponieważ pozwala uchwycić echo tytułów i antyfon liturgicznych dotyczących Maryi; zauważmy przejęcie antyfony *Sub tuum praesidium*, zaadaptowanej w liczbie pojedynczej i z formułą *sub tuis visceribus*, znaczeniem bliskiej oryginalnemu sensowi antycznego papiirusu (pod twoje „miłosierdzie” – *viscere materno* recytuje tradycja bizantyjska): por. E.M. TONIOLO, *La Theotokos Madre e Regina di misericordia...*, 220-223.

Deprecor te, domina mundi, regina celi, sancta Dei genitrix virgo Maria, ne dispicias deprecationem pusilli et exigui servi tui, sed ipsa miseratione suscipe deprecationem meam qua suscepisti multorum preces qui iam desperati fuerant, et ab ipso ore draconis pessimi, qui eos absorbuerant, revocati sunt per te ad salutem⁴⁷; ita, domina, fac et mecum misericordiam ultra quam rogare sciam atque presumat, per Deum et propter Deum filiumque tuum qui te elegit⁴⁸.

* Z długiej modlitwy, zawartej w pewnym angielskim psalterzu z XI w., przypisywanym mnichowi z Newminster, przytoczymy poniżej dość wymowny fragment dotyczący naszego tematu. Maryja widziana jest jako niezdojany bastion przeciwko złu, gotowa wspomóc tych, którzy są wodzeni na pokuszenie, oraz podnosić tych, którzy upadli, zdolna rzucić zaklęcie, mocą swych modlitw i cnót, na złego smoka:

Sancta et immaculata Dei genitrix virgo Maria... Succurre, queso, michi indignissimo et scelestissimo, que genuisti agnum purgantem criminal mundi. Cognosco iniquitates meas, scio scelera mea, confiteor peccatum meum, nimiumque me perpendo indignum, et omni polluto sordidiorum inspicio. Sed tu, queso, pietate incomparabilis et venerabilis virgo, mitiga furorem et averte iram domini Dei mei sanctissimis precibus tuis. Submove celestem quam mereor vindictam, et tuam quam non mereor infer medelam. Porrige dexteram et subleva iacentem. Eripe captivum, solve compeditum, ne forte de meo gaudeat interitu inimicus. Sentiat ergo, sentiat serpens et draco malignus virtutem tuam, et nihil in decipiendo me prevalere cognoscat astuciam suam, qua me cotidie querens ut devoret (1 Pt 5, 8), occultis machinationibus, etiam in sibi famulantibus et obedientibus, me dolositate, simulation et fraude, ac callidissimis argumentis, impetere non cessat. A cuius me laqueis et insidiis libera, felicissima domina, precibus tuis, et dimicantem adversarium contra me a me, queso, repelle orationibus tuis...⁴⁹.

* Przytaczamy fragment z długiej oracji Fulberta z Chartres († 1028), gdzie używając licznych tytułów, wzywa on *Mater misericordiae et pietatis*: przypomniawszy znane *exempla* (przykłady) wyzwolenia od zła dzięki wstawiennictwu Maryi, prosi Ją o przebaczenie grzechów, praktykowanie

⁴⁷ Jest to pośrednie nawiązanie do legendy o Teofilu.

⁴⁸ *Prières*, n. 12, 119.

⁴⁹ *Prières*, n. 20, 140.

cnót, zdrowie ciała, niezbędne łaski do wypełniania otrzymanego zadania, wstęp do niebieskiej ojczyzny:

Sancta et immaculata, perpetua virgo Maria, intercede et ora pro me, ut omnipotens et misericors Deus liberet me a pestifero morbo et dyabolico vicio, vide licet spiritu elationis et superbiae, et repleat me spiritu humilitatis.

Per tryumphum sanctae crucis suae, et per gloriosam intercessionem tuam, sancta Dei genitrix, perpetua virgo Maria, custodiat Dominus venas meas, dentes, maxillas, fauces, ad omni dolore et infirmitate... Custodiat Dominus pedes meos, ne veloces sint ad currendum in malum...⁵⁰.

1.2.4. Litanie

Zwyczaj zwracania się do Maryi tytułami i wezwaniami rozwinął tę formę modlitwy, która znana jest jako *Litania do Maryi Dziewicy*⁵¹, czyli seria wezwań o rytmie prośby i pochwały, której towarzyszy formuła *ora pro nobis*.

Pochodzące od litanii do świętych – śpiewanych przez Kościół, kiedy jego prośba staje się bardziej intensywna – litanie maryjne świadczą o wadze zwracania się do Maryi w potrzebie. Wśród różnych istniejących formularzy, ważne są litanie do Świętej Maryi z Monte Berico, datowane na XV-XVI w.⁵². Wśród cech tych siedemdziesięciu wezwań są dwa elementy, ważne dla naszego tematu⁵³:

a) Wezwania – skierowane bezpośrednio do Maryi albo do Niej, by przekazała je Synowi – nawiązują do konkretnych okoliczności: strasznej dżumy w 1428 r. (*Sancta Maria ne pestis nos opprimat... ne pestis nos offendat... ne pestis nos percutiat*) i groźby tureckiej inwazji (*Sancta Maria ut Christus a furore teucrorum nos liberet*) i być może także francuskiej (*Sancta Maria ut Christus Italiam barbarorum rabie liberet*); te klęski sugerują mieszkańcom Wicenty wołanie ku Maryi, zwanej przez nich „*vincentinorum spes unica... refugium... advocatrix... domicilium... protectio*”;

⁵⁰ *Prières*, n. 22, 155-158.

⁵¹ Por. *Suppliche litaniche alla Madre di Dio*, Curia Generalis OSM, Romae 1988; C. MAGGIONI, *Benedetto il frutto del tuo grembo...*, 148-149.

⁵² Por. *Suppliche litaniche alla Madre di Dio...*, 77-80 oraz 165-169.

⁵³ Por. TAMŹE, 78-79.

b) Wskazanie, w grupie siedmiu jednolitych wezwań, całej gamy sytuacji (*lacrimantes, humiliter, suspirantes*) i sposobów (*genibus flexis, invocamus, supplicamus*) zwracania się do Maryi:

Sancta Maria ad quam genibus flexis confugimus

ora pro nobis

Sancta Maria ad quam lacrimantes venimus

Sancta Maria cuius auxilium invocamus

Sancta Maria cuius praesidium imploramus

Sancta Maria cui humiliter supplicamus

Sancta Maria ad quam orationem nos tram dirigimus

Sancta Maria quam suspirantes rogamus.

2. Współczesna liturgia rzymska

Poznawszy akcenty przekazane nam przez tradycję, teraz podejmiemy się zidentyfikowania form i sposobów zwracania się do Maryi z prośbą o ochronę przed złem, które są obecne w dzisiejszej liturgii rzymskiej.

2.1. Mszał i Liturgia godzin

W rytuale Mszy formuła *Confiteor* zawiera wstawiennictwo Maryi⁵⁴, a w Liturgii godzin wszystkie antyfony maryjne, na zakończenie komplety, zawierają wołanie o pomoc, rozmaicie sformułowane:

„succurre cadenti... peccatorum miserere”: *Alma Redemptoris Mater,*

„a periculis cunctis libera nos sempre”: *Sub tuum praesidium;*

„pro nobis Christus exora”: *Ave Regina caelorum; Ave Maria; Inviolata, integra et casta;*

„ora pro nobis Deum”: *Regina caeli;*

„advocata nostra”: *Salve Regina;*

„nos protege, nos tuearis... intercede pro nobis”: *Virgo parens Christi.*

2.1.1. Teksty biblijne

Słowo Boże jest zasadniczą częścią liturgii: na nie Kościół odpowiada za pośrednictwem modlitw i pieśni. Zasluguje zatem na uwagę przede wszystkim stosowanie perykop biblijnych, które ilustrują nasz temat: to

⁵⁴ Pojawia się począwszy od średniowiecza: por. C. MAGGIONI, *Benedetto il frutto del tuo grembo...*, 129-130.

Objawienie jest przyczyną modlitewnego wołania do Maryi przeciwko niebezpieczeństwu duszy i ciała.

Ograniczymy się do wskazania tekstów biblijnych i celebracji, w których jest ono obecne (czytania mszalne i Liturgia godzin), nie umiejscawiając ich w konkretnym kontekście. Choć wiemy, że mają one inne zadanie, możemy w tekstach biblijnych wyróżnić te, na podstawie których stworzone zostały antyfony.

A) W *Ordo lectionum Missae*⁵⁵ znajdziemy:

Rdz 3, 9-15, 20: *nienawiść pomiędzy potomstwem węża a potomstwem niewiasty*, tekst zalecany:

Na Uroczystość Niepokalanego Poczęcia NMP, 8 grudnia;
W tekstach wspólnych o NMP;
W Mszy wotywniej „Maryi Matki Kościoła”.

Dz 11, 19a; 12, 1-6a. 10ab: *niewiasta brzemienna i smok*, zalecany na:

Uroczystość Wniebowzięcia (dzień), 15 sierpnia;
W tekstach wspólnych o NMP.

Łk 1, 26-38: „*pełna łaski*”, Ewangelia zalecana:

Uroczystość Zwiastowania, 25 marca;
NMP Królowej, 22 sierpnia;
NMP Różańcowej, 7 października;
Niepokalanego Poczęcia, 8 grudnia;
W tekstach wspólnych o NMP.

J 2, 1-11: *w Kanie, Maryja wstawia się u Pana*, Ewangelia zalecana na:

NMP z Lourdes, 11 lutego;
W tekstach wspólnych o NMP.

J 19, 25-27: *duchowe macierzyństwo Maryi pod krzyżem*, Ewangelia zalecana na:

⁵⁵ Por. *Ordo Lectionum Missae*. Editio typica altera, Libreria Editrice Vaticana 1981.

Wielki Piątek (w kontekście Męki);
Matki Bożej Bolesnej, 15 września;
W tekstach wspólnych o NMP;
Mszy wotywniej „Maryi Matki Kościoła”.

B) Wzbogaceniem czytań jest lekcjonarz „Zbioru mszy o Najświętszej Maryi Pannie”⁵⁶:

Obietnica zwycięstwa nad złem

Rdz 3, 1 – 6. 13-15 (*Wprowadzę nieprzyjaźń między ciebie a niewiastę*), wskazane w n. 42, Najświętsza Maryja Panna, Wspomożycielka wiernych.

Rdz 3, 9 – 15. 20 (*Wprowadzę nieprzyjaźń między potomstwo węża a potomstwo niewiasty*), wskazane w n. 25, Najświętsza Maryja Panna, Obraz i Matka Kościoła (I).

Judyta, figura Maryi

Jdt 13, 14. 17-20 (*Rozgromiłeś nieprzyjaciół swego ludu*), wskazane w n. 35: Najświętsza Maryja Panna, Obrona wiary;

Jdt 13, 17-20; 15, 9 (*Tys wielką chlubą naszego narodu*), wskazane w n. 28: Niepokalane Serce NMP;

Jdt 15, 8-10; 16, 13-14 (*Dłoń Pana dała mi siłę*), wskazane w n. 43: Najświętsza Maryja Panna od Wyzwolenia.

Ester, figura Maryi

Est 4, 17 n (*Królowa Estera modli się za naród*), wskazane w n. 39/I, Najświętsza Maryja Panna, Królowa i Matka miłosierdzia;

Est 8, 3-8. 16-17 (*Bo jakże mogłabym patrzeć na zło, które spadnie na lud mój?*), wskazane w n. 30, Najświętsza Maryja Panna, Matka i Pośredniczka łaski.

⁵⁶ Por. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Lectionarium pro Missis de Beata Maria Virgine*, Editio typica, Libreria Editrice Vaticana 1987; *Zbiór mszy o Najświętszej Maryi Pannie*, Poznań 1998.

Matka Machabeuszy figura Maryi

2 Mch 7, 1. 20-29 (*Zniosła to mężnie. Nadzieję bowiem pokładała w Panu*), wskazane w n. 13, Powierzenie Najświętszej Maryi Panny.

Niewiasta z Apokalipsy

Ap 12, 1-3. 7-12. 17: wskazane w n. 42, Najświętsza Maryja Panna, Wspomożycielka wiernych.

„Pełna łaski”

Łk 1, 26-38: Ewangelia wskazana w n. 2, Najświętsza Maryja Panna w tajemnicy Zwiastowania Pańskiego;

- n. 20, Święta Maryja, Niewiasta nowa;
- n. 21, Święte Imię Najświętszej Maryi Panny;
- n. 22, Święta Maryja, Służebnica Pańska;
- n. 23, Najświętsza Maryja Panna, Świątynia Pańska;
- n. 27, Najświętsza Maryja Panna, Obraz i Matka Kościoła (III);
- n. 29, Maryja Dziewica Królowa wszechświata;
- n. 36, Najświętsza Maryja Panna, Matka pięknej miłości;
- n. 45, Najświętsza Maryja Panna, Królowa pokoju.

Maryja wstawia się w Kanie Galilejskiej

- J 2, 1-11: Ewangelia wskazana w n. 9, Najświętsza Maryja Panna z Kany;
- n. 20, Święta Maryja, Niewiasta nowa;
 - n. 26, Najświętsza Maryja Panna, Obraz i Matka Kościoła (II);
 - n. 30, Najświętsza Maryja Panna, Matka i Pośredniczka łaski;
 - n. 33, Najświętsza Maryja Panna, Matka dobrej rady;
 - n. 37, Najświętsza Maryja Panna, Matka świętej nadziei;
 - n. 39/1, Najświętsza Maryja Panna, Królowa i Matka miłosierdzia;
 - n. 40, Najświętsza Maryja Panna, Matka Bożej Opatrzności;
 - n. 42, Najświętsza Maryja Panna, Wspomożycielka wiernych.

Maryja pod krzyżem

J 19, 25-27, wskazane w n. 11, Najświętsza Maryja Panna pod krzyżem Pana (I);

- n. 12, Najświętsza Maryja Panna pod krzyżem Pana (II);
- n. 13, Powierzenie Najświętszej Maryi Panny;
- n. 14, Najświętsza Maryja Panna, Matka pojednania;
- n. 18, Najświętsza Maryja Panna, Królowa Apostołów;
- n. 25, Najświętsza Maryja Panna, Obraz i Matka Kościoła (I);
- n. 32, Najświętsza Maryja Panna, Matka i Mistrzynie życia duchowego;
- n. 43, Najświętsza Maryja Panna od Wyzwolenia.
- n. 31/1, Najświętsza Maryja Panna, Źródło zbawienia (J 19, 25-37).

C) Także w Liturgii godzin znajdziemy dwa teksty dotyczące naszego tematu:

Rdz 3, 9-20: Narodzenie Maryi, Oficjum Czytań.

Ap 11, 19 - 12, 17: Teksty wspólne o NMP, Oficjum Czytań, okres Wielkanocy.

2.1.1. Modlitwy i pieśni uroczystości maryjnych

Odwołanie do wstawiennictwa Maryi pojawia się podczas uroczystości, które celebrować tajemnice Jej życia: Niepokalane Poczęcie (wolność od grzechu przeciwstawia Ją każdej napaści zła); Boskie macierzyństwo (z Niej narodził się dla nas Twórca życia); Wniebowzięcie (definitywnie wyjęta spod władzy zła, uczestniczy w tryumfie Chrystusa nad złem); chociaż nie istnieje specjalne święto, należy tu dołączyć także duchowe macierzyństwo Maryi (ponieważ jesteśmy Jej „potomstwem”, według testamentu Jezusa, Maryja obejmuje opieką swoje dzieci).

Odwołanie do Maryi jest bardziej wyraźne w formularzach „Zbioru mszy o Najświętszej Maryi Pannie”: cechuje je chęć wiernych do przytulenia się do Matki Boga i ludzi, Całej świętej, Królowej zasiadającej po prawicy Chrystusa i upraszanie Boga o możliwość odczuwania skuteczności Jej pomocy.

2.1.1.1. Święta Niepokalanie Poczętej i Wniebowziętej

To przede wszystkim podczas świąt Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia znajdujemy wyraźne zwrócenie się, pełne ufności, do Maryi, i szczególnie w hymnach oficjum bezpośrednio do Niej skierowaną prośbę.

W Niepokalanej Kościół kontempluje pierwociny paschalnego zwycięstwa Chrystusa nad złem, wypełnienie obietnicy danej pierwszej „matce

zyjących”, że zostanie zmieniony los jej potomstwa. Mówią o tym antyfony i wersety oficjum 8 grudnia, za Rdz 3, 15:

Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius
(I Nieszpory, ant. 1);

Ait Dominus Deus ad serpentem: Inimicitias ponam inter te et mulierem, et semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, alleluia (Jutrznia, ant. 1);

V. Immaculata Conceptio est hodie sanctae Mariae Virginis.

R. Quae serpentis caput virgineo pede contrivit (werset w Modlitwie popołudniowej).

Interesujące jest to, że w drugim responsorium oficjum czytań, słowa anioła do Dziewicy: *nie bój się Maryjo, albowiem znalazłaś łaskę u Boga* (Łk 1, 30), są interpretowane – w świetle innych wersetów Pisma Świętego: Rz 5, 12; Łk 1, 30; por. Ps 114 (116A), 8; 17 (18), 19 – w następującym znaczeniu: nie bój się Maryjo grzechu i jego władzy, bowiem Bóg jest Twym Zbawcą:

*R/. Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, eo quod omnes peccaverunt. * Ne timeas, Maria, invenisti gratiam apud Deum.*

*V/. Eripuit Dominus animam tuam de morte, et contra inimicum factus est protector tuus. * Ne timeas.*

Odkupiona od pierwszej chwili swego życia, ze względu na Chrystusa i przez Chrystusa, Maryja jest wolna od złego: *Przygotowałaś swojemu Synowi godne mieszkanie i na mocy zasług przewidzianej śmierci Chrystusa zachowałaś Ją od wszelkiej zmayı*, recytuje się w modlitwie kolekty.

Ponieważ Zły nie ma władzy nad Maryją, świeci Ona jako *wizerunek Kościoła, niepokalanej i jaśniejącej pięknnością Oblubienicy Chrystusa...* *wyprasza łaskę Twojemu ludowi i jest dla niego wzorem świętości* (por. prefacja). To, czego Bóg dokonał w Maryi, Ona chce dokonać w całej ludzkości. Modląc się Kościół widzi w Maryi spełnioną część siebie („Cała święta”), i dlatego prosi Ją o wstawiennictwo, aby się do Niej upodobnić: *i jak my wyznajemy, że Twoja uprzedzająca łaska zachowała Ją od wszelkiej zmayı, za Jej wstawiennictwem uwolnij nas od wszelkich grzechów* (modlitwa nad darami).

Czcząc Niepokalaną, Kościół nie zatrzymuje się na kontemplowaniu jednego daru zesłanego przez Maryję, lecz widzi w Niej dom, w którym można znaleźć bezpieczne schronienie przed złem. W tej optyce, łacińskie hymny oficjum 8 grudnia łączą pochwałę świętości Maryi (*turris draconi imperia*) z uroczystą prośbą, aby interweniowała na rzecz modlących się (*defende nos a fraudibus... serpentis artes aemuli elude vindex inclita*). Tak oto brzmią strofy hymnu *Preclara custos virginum*, śpiewanego na I i II Nieszpory Niepokalanej w Liturgii godzin:

*Inter rubéta lilium,
colomba formosissima,
e stirpe virga gérmínans
nostro medélam vulneri;
Turris draconi impérvia,
amica stella naufragis,
defénde nos a fraudibus
tuaque luce dirige.
Erroris umbras díscute,
syrtes dolosas ámove,
fluctus tot inter, déviis
tutam reclúde sémitam.
Quae labe nostrae originis
intacta splendes unica,
serpéntis artes aemuli
elúde vindex ínclita⁵⁷.*

Podobnie hymn *Te dicimus praeconio* w Oficjum czytań:

*Sontes Adámi posteri,
infécta proles gígnimur;
labis patérnae néscia
tu sola, Virgo, créderis.
Caput draconis ínvidi
tu cónteris vestígio,
gerisque sola gloriam
incontaminatae orígínis.*

⁵⁷ Autor nieznany, XVII w., z dodatkami: por. *Te decet hymnu. L'immario della „Liturgia Horarum”*, red. A. LENTINI, Typis Polyglottis Vaticanis 1984, n. 235, 240 (będziemy oznaczać symbolem *Lentini*).

*Nostrae decus própáginis,
quae tollis Evae opprobrium,
tu nos tuére supplices,
tu nos labántes érige.*

*Serpéntis antiqui potens
astus retunde et impetus,
ut caelitum perémnibus
per te fruámur gáudiis⁵⁸.*

Podobnie też hymn *In plausu grati carminis* w Jutrzni:

*Originalis macula
cuncta respérsit saecula;
sola post Natum vítiis
numquam contácta díceris.
Caput serpéntis cállidi
tuo pede contéritur;
fastus gigántis perfidy
David funda devíncitur⁵⁹.*

Wyzwoleńcze dzieło Boga w Maryi, pierwocinie odkupionej ludzkości, dobrze podsumowuje następująca strofa włoskiego hymnu z oficjum czytań (zalecanego także na I Nieszpory o Wniebowziętej i w tekstach wspólnych o NMP):

*W Tobie zwyciężona jest śmierć,
niewola odkupiona,
odzyskany pokój,
otwarty raj.*

Jak święto Niepokalanego Poczęcia celebryje bezgrzeszne przybycie Maryi na ten świat, tak święto Jej Wniebowzięcia celebryje pełne wyzwolenie z nieczystości świata:

*Nie chciałeś bowiem, aby skażenia w grobie doznała Dziewica, która
wydała na świat Twojego Syna, dawcę wszelkiego życia (prefacja).*

⁵⁸ Skomponowany przez Leona XIII: por. *Lentini* 236, s. 241.

⁵⁹ Autor nieznan, XV w.: por. *Lentini* 237, s. 242.

Fakt, iż Zły nie mógł mieć w swej mocy Matki Bożej, wskazuje, że Ona sama uczestniczy w mocy, która zwycięża zło, w którego klęsce uczestniczyła Ona jako „Matka żyjących”. Przypomina o tym antyfony oficjum:

Benedicta filia tu a Domino , quia per te fructum vitae communicavimus (II Nieszpory, ant. 3).

Doświadczenie Wniebowziętej nie zatrzymuje się tylko na Jej kondycji zmartwychwstałej z Chrystusem, ale wyraża się w macierzyńskiej trosce w stosunku do „potomstwa”, zagrożonego przez tysiące niebezpieczeństw duszy i ciała. Podkreślają to inwokacje w nieszporach:

Qui Mariam dedisti nobis matrem, ipsa intercedente, concede medellam languidis, solamen maerentibus, veniam peccatoribus, et omnibus salute et pacem (II Nieszpory, prośba 2).

Qui Mariam matrem misericordiae constituisti, versantibus in periculis concede, ut maternam eius dilectionem experiantur (II nieszpory, prośba 1, seria 2).

Analogicznie, również hymny łacińskie, zwracając się do „nova stella caeli”, „mortis, inferni domitrixque culpae”, wołają o Jej aktywną interwencję na rzecz tych, którzy znajdują się w sytuacjach trudnych, niebezpiecznych, w chorobie lub smutku. Tak śpiewa się w hymnie I i II z Nieszporów Wniebowzięcia:

*Gaudium mundi, nova stella caeli,
procreans solem, pariens paréntem,
da manum lapsis, fer opem cadúcis,
virgo Maria⁶⁰.*

Również hymn Jutrzni przedstawia Królową okrytą słońcem błagalnych próśb śmiertelników:

*Solis, o Virgo, radiis amicta (...)
Mortis, inferni domitrixque culpae,
assides Christo studiosa nostri,
teque reginam célebrat poténtem*

⁶⁰ Hymn św. Piotra Damiani († 1072): por. *Lentini* 193, s. 198.

terra polusque (...)
Sontibus mitis véniam precare,
adiuva flentes, ímpes et aegros,
spes mica cunctis per acuta vitae
*certa salutis*⁶¹.

Nie może oczywiście zabraknąć zwracania się do Maryi podczas modlitwy, którą wierni wznoszą ku Bogu, sławiąc Wniebowziętą. Podczas mszy poprzedzającej święto w kolekcie prosi się: *spraw, abyśmy także my, wprowadzeni do tajemnicy zbawienia, mogli przez Jej wstawiennictwo dojść do Ciebie w chwale nieba*; zaś podczas oracji po komunii, w świetle Chleba życia wiecznego otrzymanego na wspomnienie Wniebowziętej, wierni proszą Boga: *o wyzwolenie od wszelkiego zła w życiu doczesnym i przyszłym*. Podczas mszy w dzień Wniebowzięcia, podczas modlitwy nad darami, wierni proszą Boga, aby przez Jej – Maryi – *wstawiennictwo – ich serca rozpalone ogniem miłości nieustannie dążyły do Niego*; a także, w oracji po komunii: *abyś za wstawiennictwem Najświętszej Maryi Wniebowziętej doprowadził nas do chwały zmartwychwstania*.

2.1.1.2. Inne uroczystości maryjne

Są też teksty oficjum, które zawierają odniesienia do naszego tematu. Na święto Zwiastowania, 25 marca, wśród wezwań Jutrzni jest jedno, które odwołuje się do znanego tekstu średniowiecznego:

Sancta Maria succurrat miseris, iuuet pusillanimes, refóveat flebiles,
oert pro populo, interueniat pro clero, intercédât pro devote femmineo
sexu.

Na święto Nawiedzenia, 31 maja, hymn oficjum czytań przywołuje służebne odwiedziny Maryi następującymi słowami:

Veni, praecelsa Domina;
Maria, tu nos visita,
quae iam cognatae domui
tantum portaski gaudií.
Veni, iuvamen saeculi,
sordes aufer piaculi,

⁶¹ Hymn autorstwa Vittorio Genovesi († 1967); por. *Lentini* 195, s. 200.

*ac visitando populum
poenae tolle periculum.
Veni, stella, lux marium,
infunde pacis radium;
rege quodcumque devium,
da vitam innocentium.
Veni, precamur, visites
nobisque vires robores
virtute sacri impetus,
ne fluctuetur animus.
Veni, virga regalium,
reduc fluctus errantium
ad unitatem fidei,
in qua salvantur caelici...*⁶².

We wspomnieniu Maryi Królowej, 22 sierpnia, w hymnie Nieszporów śpiewa się:

*Mole gravanti criminum
ad te, regina caelitum,
confugientes, poscimus
nostris ut adsis precibus...*⁶³.

Na święto Narodzenia, 8 września, hymn oficjum czytań nieszporów zawiera słowa:

*Beata Dei genetrix (...)
Tu nos culparum nexibus
sacris absolve precibus;
tua promentes merita
ad caeli transfer praemia*⁶⁴.

We wspomnieniu na święto Ofiarowania, w hymnie oficjum czytań śpiewa się:

⁶² Autor nieznan, XIV w.: por. *Lentini* 165, s. 170.

⁶³ Autor nieznan, XII w.: por. *Lentini* 199, p. 204.

⁶⁴ Św. Pier Damiani († 1072): por. *Lentini* 205, p. 210.

*Salve, Mater misericordiae,
mater spei et mater veniae (...)
... mater sancta, tuis suffragiis
condescénde nostris misériis*⁶⁵.

2.1.1.3. Testy wspólne o Najświętszej Maryi Pannie w *Missale Romanum*

W tradycyjnych oracjach Mszału (przyjętych także w Liturgii godzin) w wyraźny sposób ukazuje się motyw zawierzenia Maryi⁶⁶: prośba zwrócona do Boga wspiera się na interwencji Maryi świętej w celu wyzwolenia od obecnego zła, zarówno duszy, jak i ciała, po ostateczne wyzwolenie w niebie. Oto teksty dzisiejszego *Mszału Rzymskiego*, w których widoczny jest nasz temat (przytaczamy tekst łaciński):

*Concede nos famulos, quaesumus, Domine Deus,
perpetua mentis et corporis sanitate gaudere,
et, gloriosa beatæ Mariæ semper Virginis intercessione,
a praesenti liberrī tristitia et aeterna perfrui laetitia*⁶⁷.

*Suscipe, quaesumus, Domine,
preces populi tui cum oblationibus hostiarum,
ut, intercedente beata Maria, Filii tui Genetrice,
nullius sit irritum votum,
nullius sit vacua postulatio*⁶⁸.

*Concede, misericors Deus, fragilitati nostræ praesidium,
ut, qui sanctæ Dei Genetricis memoriam agimus,
intercessionis eius ausilio a nostris iniquitatibus resurgamus*⁶⁹.

*Famulorum quorum, quaesumus, Domine, delicta ignosce,
ut, quibi placet de actibus nostris non valemus,
Genetricis Filii tui Domini nostri intercessione salvemur*⁷⁰.

⁶⁵ Autor nieznan, XIII-XIV w.: por. *Lentini* 231, p. 236.

⁶⁶ Por. J. EVENOU, *Le commun de la Vierge Marie dans le Missel Romain 2000*, „Ephemerides Liturgicae” 117(2003) 257-285.

⁶⁷ *Collecta* 1a: *Missale Romanum* (dalej: MR) editio typica altera 1975; I, 1: MR editio typica III,2.

⁶⁸ *Super oblata* I,1: test dodany w wydaniu MR 2002.

⁶⁹ *Collecta* 2a: MR 75; I,2: MR 2002.

⁷⁰ *Collecta* 1b: MR 75; I,4: MR 2002.

*Adiuwet nos, quaesumus Domine,
beatae Mariae semper Virginis intercessio veneranda,
et a cunctis periculis absolutos
in tua faciat pace gaudere*⁷¹.

*Concede, quaesumus, omnipotens Deus, ut fideles tui,
qui sub sanctissimae Virginis Mariae patrocinio laetantur,
eius pia intercessione a cunctis liberentur in terris,
et at gaudia aeterna pervenire mereantur in caelis*⁷².

Wstawiennictwo Matki Bożej i zawsze Dziewicy jest określane przymiotnikami: *Gloriosa* [pełna chwały], *Veneranda* [godna czci], *Pia* [Święta]; wierni, pewni, że mogą na nie liczyć *ut nullius sit irritum votum, nullius sit vacua postulatio*; pewni zbawczej skuteczności tego wstawiennictwa (*intercessione salvemur*), proszą Ją o wyzwolenie z *cunctis periculis* – *cunctis malis*, bez szczególnych przykładów, ale biorąc pod uwagę całą osobę (*mentis et corporis sanitate*), zło, którym jest grzech (*a nostris iniquitatibus resurgamus, delicta ignosce*), sytuację obecną i przyszłą (*praesenti tristitia* – *aeterna laetitia*).

Te same tematy są bardziej wyraziste w modlitwie do Maryi Dziewicy, lirycznie włączone do hymnów oficjum. Poza cytowanym już *Ave maris stella*, zobacz także następujący hymn śpiewany na I Nieszpory i mający za temat pomocne działanie Maryi dla dobra całej osoby:

*Maria quae mortalium
preces amanter excipis,
rogamus ecce supplices,
nobis adesto p̄rpetim.
Adesto, si nos criminum
catena stringit horrida;
cito resolve compedes
quae corda culpīs illigant.
Succurre, si nos saeculi
fallax imago p̄llicit,
ne mens salutis tramitem,
oblīta caeli, d̄serat.*

⁷¹ *Collecta* 2b: MR 75; I,6: MR 2002.

⁷² *Collecta* 7: MR 75; I,8: MR 2002 (jest to dawna oracja na 15 sierpnia w Sakramentarzu Gregoriańskim Adriana: GrH 662).

*Succurre, si vel corpora
adversa sors impédeat;
fac sint quieta tempora,
aeternitas dum luceat.
Tuis et esto filiis
tutéla mortis tempore,
ut, te iuvante, consegui
perenne detur praemium (...)*⁷³.

Także hymn Jutrznii opiewa zbawcze dzieło nowej Ewy:

*O gloriosa domina...
... Quod Eva tristis abstulit,
tu reddis almo gérmine;
intrent ut astra flebiles,
sternis benigna sémitam*⁷⁴.

2.1.1.4. Zbiór mszy o Najświętszej Maryi Pannie⁷⁵

Temat *wstawiennictwa* podlegał kolejnym zmianom w euchologii Mszy o Najświętszej Maryi Pannie, uznawanych za swego rodzaju aneks do Mszału Rzymskiego. Maryja jest nazywana *obroną wszystkich, którzy Ją wzywają*⁷⁶, i prosi się Boga: *aby za przyczyną Najświętszej Dziewicy Maryi, Matki Twojego Syna, oddalił od nas wszystko, co nam szkodzi, i udzielił wszystkiego, co służy naszemu dobru*⁷⁷.

Oprócz tradycyjnego motywu Boskiego macierzyństwa jako dźwigni do wzywania skutecznej pomocy Maryi wobec tych, którzy popychają do zła, formularze tej księgi liturgicznej ukazują temat *duchowego macierzyństwa* jako podstawy zbawiennego działania Dziewicy. Podkreślają to trzy prefacje i jedna oracja:

*W zamysłach swej dobroci postanowiłeś
aby Najświętsza Maryja Panna, Matka i pomocnica Odkupiciela,
spełniała w Kościele macierzyńskie zadania:
wstawiennictwa i przebaczenia,*

⁷³ Autor nieznan, XIX w. (?): por. *Lentini* 247, p. 252.

⁷⁴ Autor nieznan, VII-VIII w. (?): por. *Lentini* 249, p. 254.

⁷⁵ Por. CONGREGATIO PRO CULTU DIVINO, *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*, Editio typica, Libreria Editrice Vaticana 1987.

⁷⁶ Kolekta formularza n. 35: Najświętsza Maryja Panna, Obrona wiary.

⁷⁷ Kolekta formularza n. 40: Najświętsza Maryja Panna, Matka Bożej Opatrzności.

*orędownictwa i łaski,
pojednania i pokoju*⁷⁸.

*Teraz jako Królowa, siedząc po prawicy Syna,
spieszysz z pomocą Kościołowi we wszystkich potrzebach,
a jako szafarka miłosierdzia i troskliwa Matka,
każdego z nas wspomagasz,
jak polecił Jej z krzyża Jezus Chrystus*⁷⁹.
*Z macierzyńska miłością
zawsze się troszczysz o braci swego Syna
pozostających w potrzebie,
aby skruszywszy kajdany wszelkiej niewoli,
mogli się radować pełną wolnością ducha i ciała*⁸⁰.

*Spraw, abyśmy za wstawiennictwem takiej Matki
we wszystkich przeciwnościach doznawali Twojej pomocy*⁸¹.

Znajduje się tu także ciekawy temat *via pulchritudinis*, którą należy iść śladem *Tota pulchra*, zyskując antidotum przeciwko złu:

*Podziwiając Jej duchowe piękno,
usiłują się powstrzymać od brzydoty grzechu*⁸².

2.2. Rytuał egzorcyzmów

W *Rytuale egzorcyzmów*⁸³ znajduje się wyraźne odwołanie do wstawiennictwa Maryi w błaganiu Boga o wyzwolenie spod mocy diabła, jego czaru i jego oszustw.

W *Założeniach ogólnych*, n. 33, przypomina się: *Egzorcyzmu należy dokonywać, o ile to możliwe, w oratorium lub innym podobnym miejscu, unikając obecności zbyt wielu osób. Powinien dominować wizerunek Ukrzyżowanego. Niech będzie obecny także wizerunek Najświętszej Maryi Panny: Adesse etiam debet in loco imago Beatae Mariae Virginis.*

⁷⁸ Prefacja formularza n. 30: Najświętsza Maryja Panna, Matka i Pośredniczka łaski.

⁷⁹ Prefacja formularza n. 40: Najświętsza Maryja Panna, Matka Bożej Opatrzności.

⁸⁰ Prefacja formularza n. 43: Najświętsza Maryja Panna od Wyzwolenia.

⁸¹ Modlitwa nad darami z formularza n. 42: Najświętsza Maryja Panna, Wspomożycielka wiernych.

⁸² Prefacja formularza n. 14: Najświętsza Maryja Panna, Matka pojednania.

⁸³ *De exorcismis et supplicationibus quibusdam*, Editio typica emendate 2004; *Rito degli esorcismi e preghiere per circostanze particolari*, CEI, Libreria Editrice Vaticana 2001.

W osobistym przygotowaniu, przed rozpoczęciem rytuału, wśród modlitw sugerowanych do osobistego odmawiania przez egzorcystę (por. n. 39) znajduje się również antyfona maryjna *Sub tuum praesidium* i oracja z prośbą o wstawiennictwo Niepokalanej Matki Bożej (*Appendice I*, n. 7, s. 91):

*W imię Jezusa Chrystusa, Pana i Boga naszego,
i przez wstawiennictwo Niepokalanej Matki Bożej,
Maryi Dziewicy,
św. Michała Archanioła,
świętych apostołów Piotra i Pawła
i wszystkich Świętych,
pokładając ufność w sile posługi powierzonej mi przez Kościół,
bez strachu staję wobec
złubnej obecności Złego,
aby go zwyciężyć.*

Maryja wspomniana jest także w litaniach (n. 46): *Święta Maryjo, Matko Boża, módl się za nami [nim/nia]*, a także w wyznaniu wiary w symbolu nicejsko-konstantynopolitańskim (n. 55).

W *formule inwokacyjnej* egzorcyzmu (n. 61, s. 51-52), nawiązanie maryjne pojawia się w następującym fragmencie:

*Wysłuchaj, Boże miłosierny,
modlitwy Najświętszej Dziewicy Maryi:
Syn Jezus, umierając na krzyżu,
zmiądzzył głowę antycznego węża
i zawierzył Matce wszystkich ludzi jako Jej dzieci.
Spraw, by w tym Twoim służel/służebnicy zaświeciło
światło Twojej prawdy
i by zamieszkała w nim / w niej radość Twego pokoju.
Duch Świętości niech weźmie go!ją w posiadanie
i swoją obecnością jemul/jej przywróci niewinność i spokój.*

Należy zauważyć, że wstawiennictwo Maryi Dziewicy w prośbach do Boga o wyzwolenie od zła Jego sługi ma swe źródło w woli Chrystusa Ukrzyżowanego, pogromcy antycznego węża, aby Maryi zawierzyć wszystkich ludzi jako Jej dzieci (por. J 19, 25-27).

Wzmianka o Dziewicy Matce pojawia się w *formule imperatywnej*, alternatywnej, egzorcyzmu (n. 82):

Wyjdz z niego (niej), duchu nieczysty,
i oddaj miejsce Duchowi Świętemu.
Rozkazuje ci to Chrystus Jezus,
Syn Boży i Syn człowieczy:
On, rodząc się bez zmaży w łonie Dziewicy
za sprawą Ducha Świętego,
oczyścił wszystko swoją krwią.

Po uwolnieniu wiernego, umęczonego przez Złego, *Rytuał* zaleca hymn *Magnificat* (n. 63, s. 54): znaczącym jest, że podziękowanie Bogu Zbawcy jest sformułowane w tych samych słowach, które jako pierwsza śpiewała Matka Boża, radując się jako odkupiona – za siebie i całą ludzkość.

Inne odniesienia do Maryi można spotkać w *Dodatku do Rytuału*. W rozdziale zatytułowanym „Modlitwa i egzorcyzm na szczególne okoliczności” kapłan, aby wyrazić zamiar przeciwstawienia się i unicestwienia zgubnej obecności Złego, prosi o wstawiennictwo Matkę Bożą, a wraz z Nią aniołów i świętych (n. 7, s. 91: p. tekst wyżej).

Jest także jasno ukazana władza Maryi wobec „sprytnego węża” w „formule imperatywnej, mającej znaczenie egzorcyzmu”, odmawianej przez kapłana. Wśród nakazów skierowanych do „nieczystego ducha, pana ciemności, piekielnego agresora”, aby się oddalił, pojawia się – po Trójcy Świętej, Chrystusie, Jego krzyżu i Jego tajemnicach, a przed apostołami, krwią męczenników, wstawiennictwem świętych – następujący nakaz, przypisywany Maryi (n. 10, s. 94):

*Rozkazuje ci Najświętsza Maryja Panna, Matka Boża,
która od pierwszej chwili swego Niepokalanego Poczęcia
zmiądzzyła – Ona, pokorna służebnica Boga – twą pełną
pychy głowę.*

Po tej modlitwie egzorcystycznej w szczególnych okolicznościach następuje wspólne odmawianie antyfony maryjnej *Sub tuum praesidium* (a następnie także, zgodnie z życzeniem, modlitwa do św. Michała: n. 11, s. 95).

Ufne zwracanie się do Maryi jest ponadto wskazane w „Modlitwach do użytku prywatnego wiernych, którzy muszą walczyć przeciwko mocom ciemności”. Po modlitwach do Boga, Trójcy Przenajświętszej, Chrystusa, wskazane są „Wezwania do Najświętszej Maryi Panny” (por. n. 8, s. 100). Wśród licznych formuł, niektórych krótkich, obok znanej *Sub tuum praesidium*, znajdują się następujące:

*Maryjo, Matko łaski i Matko miłosierdzia,
broń nas od nieprzyjaciela i przyjmij nas w godzinie śmierci.*

*Przyjdź mi z pomocą, Najświętsza Maryjo Dziewico,
we wszystkich mych trudach, strapieniach i potrzebach:
błagaj za mnie Twego ukochanego Syna,
aby uwolnił mnie wszelkiego zła i niebezpieczeństwa
duszy i ciała.*

2.3. Obrzędy błogosławieństw

Warto wspomnieć także Księgę błogosławieństw⁸⁴ – znajdującą się na swego rodzaju granicy pomiędzy liturgią a kultem – w której wspomnienie o Maryi znajduje istotną przestrzeń⁸⁵.

W rytuale *Błogosławieństwa matki przed porodem*, sugeruje się śpiewanie antyfony *Sub tuum praesidium* (por. n. 229), a krótka formuła błogosławieństwa odwołuje się do wspomnienia o porodzie Maryi, aby przywołać spokój i zdrowie do rodzącej i owocu jej łona:

*Przyjmij łaskawie pokorne modlitwy swojej służebnicy, która prosi
o pomysłność dla mającego przyjść na świat potomstwa. Niech
szczęśliwie urodzi swoje dziecko, aby weszło do wspólnoty Twoich
wiernych i przez święte postępowanie zasłużyło na osiągnięcie życia
wiecznego.*

Śpiew antyfony *Sub tuum praesidium*, zalecany w rytuale *Poświęcenie nowego obrazu Maryi* (por. n. 1015), przywołuje wiele powodów, dla których zanoszone są prośby przed wizerunkami Matki Bożej.

Zawierzenie wstawiennictwu Maryi pojawia się w innych obrzędach błogosławieństwa, zawartych we włoskim wydaniu Benedykcyjonału, na szczególne okazje, ważne dla ludowej pobożności.

W rytuale *Poświęcenia jeziora, rzeki, źródła, fontanny*, wspomina się o wstawiennictwie Maryi w kontekście wyzwolenia od zła:

⁸⁴ *Benedizionale*, CEI, Libreria Editrice Vaticana 1992. *Obrzędy błogosławieństw dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, t. 1-2, Katowice 1994.

⁸⁵ Por. C. MAGGIONI, *La Vergine Maria nel „Benedizionale”*, „Theotokos” 5(1997) 283-306.

*Pan miłosierny
przez wstawiennictwo
[Maryi, naszej Matki i Królowej albo św. N]
niech zwróci na was i na tego/tę swe spojrzenie,
niech wyzwoli was od wszelkiego niebezpieczeństwa
i pomoże wam w odpowiednim czasie (n. 1606).*

Podobnie w rytuale *Poświęcenia ognia*, wstawiennictwo Maryi wzywane jest w celu zwyciężenia podszeptów zła:

*Pan miłosierny
przez wstawiennictwo
[Maryi, naszej Matki i Królowej, lub św. N]
niech was oświeci i przekaże wam ogień swego Ducha,
abyście mogli zwyciężyć podszepty Złego
i zakosztować siły Jego miłości (n. 1622).*

Także *modlitwa o błogosławieństwo zdrowia* zostaje zawierzona wstawiennictwu Maryi:

*Błogosław swe dzieci,
które w pełnej zgodzie z Twoją wolą
uzywają Cię za pośrednictwem ...
[Maryi Dziewicy albo św. N],
aby, zabezpieczone przed złem (wyzwolone od zła)
i przyjęte przez łaskę Twojego Ducha,
wystawiały w słowach i czynach Twoją świętą miłość (n. 1937).*

Ta sama formuła jest ponownie zaproponowana w *modlitwie o błogosławieństwo we wspomnieniu o Maryi Dziewicy lub Świętego* (por. n. 1943), wraz z następującą:

*Pan miłosierny
przez wstawiennictwo
[Maryi, naszej Matki i Królowej, lub św. N]
niech obdarzy cię zdrowiem ciała i pocieszeniem Ducha (n. 1944).*

3. Praktyki pobożne i modlitwy

Nie mając możliwości dokonania przeglądu danych z bogatej pobożności ludowej, często związanej z lokalnymi tradycjami, zawierającej formuły modlitewne, gesty, obrazy, pieśni, szczególne miejsca i czas, ograniczymy się do przytoczenia kilku powszechnie znanych wyrażeń, naświetlając nawiązanie do naszego tematu⁸⁶. Zresztą to, co zostało dotychczas przedstawione, ukazało już różne jego aspekty.

Liczne są sanktuaria maryjne, które w opowieściach fundacyjnych wyliczają cuda wyzwolenia od zła fizycznego, moralnego lub duchowego, dzięki interwencji Maryi; szczególny związek z sanktuarium odżywa w chwilach niebezpieczeństwa i zagrożenia, zarówno osobistego, jak i społecznego. Sanktuarium, do którego odbywa się pielgrzymkę, aby złożyć podziękowania za uratowanie przed niebezpieczeństwem bądź wyprosić łaskę, to w rzeczywistości miejsce intensywnej modlitwy.

Związek pomiędzy sanktuarium a błaganiami o zdrowie fizyczne i duchowe ma wręcz paradygmatyczny charakter w Lourdes. Wołanie „wybaw nas od wszelkiego niebezpieczeństwa”, kierowane do Matki Bożej już od starożytności (*Sub tuum praesidium*), wnoszą też mężczyźni i kobiety, klęczący pod płaszczem „Madonny z Monte Berico”: choć tak różni pod względem stanu ducha, strapiień, ukrytych lub widocznych chorób, wszyscy skupiają się przy Tej, która, otwierając swój płaszcz, ofiarowuje im bezpieczny dom, jako że Ona jest domem Bożym!, domem macierzyńskim, w którym leczone są lęki i choroby świata, bowiem w Niej mieszka Wszechmocny. Pielgrzymi bez trudu rozpoznają się w tych modlących się ludziach, przedstawionych w kamiennych rzeźbach, i czują się spadkobiercami wielu pokoleń wiernych, którzy w Maryi znaleźli pocieszenie i nadzieję.

Modlitwa *Ave Maria*, w drugiej części, w krótkich słowach podsumowuje pełne ufności zwrócenie się o wstawiennictwo Matki Bożej: „módl się za nami, teraz i w godzinę śmierci naszej”. Przysłówek *teraz* kieruje uwagę ku niebezpieczeństwom, które spotyka każdy modlący się w codziennej pielgrzymce ku życiu, wolności, wiecznej radości: łatwiej jest iść w ciemnościach tej ziemi, kiedy po synowsku jest się przytulonym do Maryi. Od zmartwień obecnych *w godzinę śmierci*: jest to ostateczna agonია, która decyduje o ostatecznym wyzwoleniu od zła, aby osiągnąć najwyższe dobro, czyli nierozzerwalną więź z Bogiem.

⁸⁶ Por. J. CASTELLANO CERVERA, *La pietà popolare alla Madre della misericordia*, w: *Maria Madre di misericordia. „Monstra te esse matrem”*, red. P. DI DOMENICO, Edizioni Messaggero, Padova 2003, 266-294.

Powtarzanie *Ave Maria*, kontemplujące tajemnice Chrystusa, dało początek różańcowi. Wizja różańca jako potężnej broni przeciwko złu przenika chrześcijańską duchowość ostatnich wieków: wystarczy przywołać przykład św. Ludwika Grignona de Montfort⁸⁷ i błogosławionego Bartolomea Longo⁸⁸. Zainspirował on także Michała Anioła, który na fresku Sąd Ostateczny nadał różańcowi znaczenie kotwicy wyzwalającej od zła. Dziewica – po prawej stronie Chrystusa, miłosiernego Sędziego, który pokazuje prawą dłoń zranioną przez miłość, która zwyciężyła zło – po macierzyńsku spogląda na zjawisko przeobrażenia, które obejmuje ludzi i kosmos: między ziemią a niebem widać anioła, który wielkim wieńcem różańca unosi w górę dwoje wiernych; przekaz jest jasny: mistrz zwraca uwagę na skuteczność pośrednictwa Maryi w dziele wyzwolenia od zguby piekła i otwarcia na łaskę oraz zbawienie.

W linii powtarzanej inwokacji do Maryi: „módl się za nami”, należy także wspomnieć tu cytowane już wcześniej litanie maryjne, rozwijające się od czasów średniowiecza⁸⁹. Wystarczy przytoczyć wezwania skierowane do Maryi w niektórych formularzach litanijnych, które mogą służyć jako egzemplifikacja tego, że „cała” osoba – duch, dusza i ciało – znajduje się pod Jej opieką:

*Z Litanii loretańskiej*⁹⁰:

*Przyczyno naszej radości
Uzdrowienie chorych
Ucieczko grzesznych
Pocieszycielko strąpionych
Wspomożenie chrześcijan.*

*Z Litanii do Maryi Królowej (z Rytułu koronacji obrazu NMP)*⁹¹:

⁸⁷ Por. jego dzieło: *Il segreto meraviglioso del santo Rosario*, Edizioni Monfortane, Roma 1999, gdzie pod n. 4, mówiąc o mocy tej modlitwy, pisze: *Nawet jeśli znajdziecie się na skraju przepaści lub jedną nogą w piekle, jeśli nawet sprzedaliście duszę diabłu jak wiedźma, lub jesteście zatwardziałymi heretykami jak demon, prędzej czy później naurócicie się i zbawicie.*

⁸⁸ Tak zamyka się jego *Supplica alla Regina del Santo Rosario*: *O, błogosławiony różańcu Maryi, słodki łańcuchu, który więzisz nas z Bogiem, więzy miłości, które nas jednoczą z aniołami, wieżo zbawienia w pułapkach piekła, bezpieczny porcie we wspólnym dryfowaniu, nigdy więcej cię nie opuścimy.*

⁸⁹ Por. CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti*, Città del Vaticano 2002, 203.

⁹⁰ *Benedizionale*, CEI, p. 1145-1146.

⁹¹ *Benedizionale*, CEI, p. 1142-1144.

*Niewiasto Nowego Przymierza
 Niewiasto obleczona w słońce
 Niewiasto gwiazdami ukoronowana
 Pani wielkiej dobroci
 Orędowniczko łaski
 Służebnico Bożej miłości
 Wspomożycielko ludu Bożego.*

Z Litanii do Świętej Maryi z Monte Berico⁹².

*Obronczynie grzeszników
 Bramo zbawienia
 Wspomożenie nadziei
 Matko wszelkich łask
 Matko miłosierdzia
 Ufności tych, którzy w Tobie pokładają nadzieję
 Zbawienie tych, którzy się do Ciebie uciekają
 Radości strapionych
 Podporo słabych
 Przychodzimy do Ciebie w bólu
 Ku Tobie się uciekamy w naszych troskach
 Błagamy o Twoją pomoc
 Wzywamy Cię w cierpieniu.*

Z Litanii do Matki Bożej Bolesnej⁹³:

*Obrono niewinnych
 Odwago prześladowanych
 Twierdzo uciśnionych
 Nadziejo grzeszników
 Pocieszenie strapionych
 Ucieczko ubogich
 Osłono uchodźców
 Podporo słabych
 Ulgo chorych.*

⁹² *Suppliche litaniche a Santa Maria...*, 168

⁹³ *Suppliche litaniche a Santa Maria...*, 186.

4. Zakończenie

Jako podsumowanie dotychczasowych rozważań, postawmy na koniec cztery pytania.

1. *Kto wyzwala nas od złego i jego śmiertelnych działań?* Odpowiedź modlącego się Kościoła brzmi: tylko Bóg! Wołanie skierowane do Maryi może tylko łączyć się z prośbą kierowaną do Boga w *Ojcze nasz*: „zbaw nas ode złego”. Zawieramy się Maryi, Jej modlitwie, aby mieć większą gwarancję naszego zawierzenia Bogu w Jezusie Chrystusie, mocnych swym Duchem Świętym. Także w prywatnych modlitwach, rozwijających się w średniowieczu, odwoływanie się do Maryi kończy się mimo wszystko rozliczeniem – „teraz i w godzinę śmierci” – z Jej Synem Jezusem. Zawsze obecna jest w nich idea, że Maryja jest pośredniczką u Pana: nawet kiedy jest nazywana „zbawicielką”, „zwycięzczynią zła”, tytuły te są Jej przypisywane w świetle wiary w Chrystusa, jedyne Zbawiciela.

Błaganie Maryi o wsparcie przeciwko złu nie wyklucza zatem prośby do Pana o wyzwolenie nas od zła, co więcej, zakłada ją jako pewnik (w każdej Eucharystii, po modlitwie *Ojcze nasz*, modlimy się: „Wybaw nas Panie od zła wszelkiego”); nie wyklucza także wyzwolenczej mocy Ducha Świętego, ani wstawiennictwa świętych i Kościoła. Maryja nie jest konkurentką Jezusa, bowiem zwycięstwo, odniesione przez Nią nad Złym, jest niczym innym, jak doskonałym zobrazowaniem triumfu Chrystusa. Maryja jest pierwszym świadkiem mocy Paschy Jezusa, która nie zostawia na pastwę zła wszystkich tych, którzy odradzają się do Bożego życia⁹⁴.

Komentując prośbę „zbaw nas ode złego”, *Katechizm Kościoła Katolickiego* nie zapomina zatem o wspomnieniu Maryi: *Zwycięstwo nad „władcą tego świata”* (J 14, 30) *dokonało się raz na zawsze w tej Godzinie, w której Jezus dobrowolnie wydaje się za nas na śmierć, aby dać nam swoje Życie. Wtedy dokonuje się sąd nad tym światem i władca tego świata „zostaje precz wyrzucony”* (J 12, 31). *„Prześladował on Niewiastę”, ale nie dosięgnął Jej. Nowa Ewa, „laski pełna” za sprawą Ducha Świętego, jest zachowana od grzechu i zniszczenia śmierci (Niepokalane Poczęcie i Wniebowzięcie Najświętszej Maryi, Matki Bożej, Maryi, zawsze Dziewicy). „I rozgniewał się smok na Niewiastę, i odszedł rozpocząć walkę z resztą jej*

⁹⁴ Święty Ambroży pisze: *„Pan, który skreślił wasz grzech i odpuścił wasze winy, potrafi was chronić i osłaniać przed napaściami diabła, który jest waszym przeciwnikiem, aby nieprzyjaciół, który sprawia, że popełniamy winy, nie zaskoczył was. Ale kto zawierzy Bogu, nie boi się diabła. „Jeśli bowiem Bóg jest po naszej stronie, kto będzie przeciw nam?”* (Rz 8, 31) (cyt. w KKK 2853).

potomstwa” (Ap 12, 17). Dlatego Duch i Kościół wołają: „Przyjdź, Panie Jezu” (Ap 22, 17. 20): *ponieważ Jego przyście wybawi nas od Złego*⁹⁵.

2. *Po co wzywać Maryję przeciwko złu?* Odpowiedź można znaleźć tylko w Piśmie Świętym i jego interpretacji wiary: stąd rodzi się i czerpie moc kościelna modlitwa. Zwracanie się ku Maryi ma to samo uzasadnienie co celebrowanie przez Kościół tajemnicy Chrystusa:

a) *Jej świętość*: jest Ona „pełna łaski” (por. Łk 1, 28), „Cała święta”, w której jaśniej zwyczajowo przeznaczone dla całej ludzkości: Niepokalana jest pierwociną i ikoną Kościoła odkupionego od zła.

b) *Jej Boże macierzyństwo*: z powodu tego, co wydarzyło się Maryi, uczestniczy Ona w odkupieniu świata; ponieważ Jej macierzyństwo ma związek z soteriologią, a także z chrystologią, nic dziwnego, że prosimy Ją o wyzwolenie od zła, nie dlatego, żeby to Ona miała być Zbawcą, ale dlatego, że Jej pozycja w relacji z Bogiem (Matka Boża) i z ludźmi (duchowe macierzyństwo) jest jedyna w swoim rodzaju; jako Matka Jezusa nie przestaje Ona wstawiać się u Syna, aby przemienić „brak wina”, jak w Kanie Galilejskiej (por. J 2, 1-11).

c) *Jej duchowe macierzyństwo*: w agonijnej godzinie „paschalnych narodzin” nowej ludzkości (por. J 19, 25-27) Chrystus powierza uczniów swojej Matce, nowej Ewie, Matce żyjących, wyrwanych z mocy tego, który jest zabójcą od samego początku (por. J 8, 44); wierna otrzymanemu powołaniu, po macierzyńsku obejmuje Ona opieką swe „potomstwo”, niepokojona przez dawnego wroga, ale wyposażona, by zmiażdżyć mu głowę (por. Rdz 3, 15); uznając to macierzyństwo, pokolenia chrześcijan nie miały wątpliwości, że to do Maryi należy się uciekać, aby znaleźć ochronę w godzinie próby i w walce przeciwko złu.

d) *Jej Wniebowzięcie*: fakt, że śmierć nie mogła objąć Maryi swoim władaniem, czyni Ją pełną mocy przeciw wszystkiemu, co śmierć reprezentuje; w Niej jaśniej przezwyciężenie śmiertelności, która dręczy ludzką naturę (por. Niewiasta z Apokalipsy).

Uświęcona przez Chrystusa, współpracowniczka Odkupiciela, uczestniczka panowania Zmartwychwstałego, obraz „Oblubienicy Chrystusa bez plamy i zmarszczki” (por. Ef 5, 27): wszystko to bezdyskusyjnie stawia Maryję po stronie Boga i ostatecznie przeciwko temu, kto się przeciwstawia Bogu, czyli diabłu (temu, który dzieli).

W obszarze liturgicznym, zwrot ku Bogu w naturalny sposób spleta się z tożsamością i misją Maryi: pochwała wielkich rzeczy dokonanych

⁹⁵ KKK 2853.

w Niej przez łaskę łączy się z uroczystym wezwaniem do Jej modlitwy przed Bogiem, abyśmy zostali przez Niego zbawieni, uzdrowieni, uwolnieni od zła.

3. *Jak wyraża się modlitewna prośba do Maryi przeciwko złu?* Wyraża się ona w wołaniu i prośbie wspólnoty świadomej, że Ona współpracuje z Panem „całego” człowieka; zawierzenie się Maryi wchodzi w obszar nieodwołanego zawierzenia Bogu człowieka ochrzczonego: modlitwa do Maryi łączy się z modlitwą Kościoła do Ojca, przez Chrystusa, w Duchu Świętym. Widzieliśmy, jak zarysowują się zasadniczo dwa sposoby:

a) *Wstawiennictwo Maryi u Boga*, ukazane w eucharystii. Prośba o wstawiennictwo Matki Bożej w szczególny sposób ukazuje się podczas świąt Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia, tajemnic, które są na początku i na końcu ziemskiego życia Maryi: liturgia celebrowana Jej całkowitą i radykalną wolność od zła, na mocy paschalnej tajemnicy Syna, którego urodziła, kontempluje tę świętość promieniejącą na ciało Kościoła, a nawet na całą ludzkość: Niepokalana-Wniebowzięta jest dowodem na to, że zło zostało definitywnie zwyciężone; w tej kondycji może Ona wstawiać się za tymi, którzy są jeszcze wystawieni na ataki zła, łączyć się z nim macierzyńską więzią i dawać im przykład swego ewangelicznego życia; uznanie Jej za absolutnie wolną od władzy złego, popycha wiernych do zbliżenia się do Niej w modlitwie, naśladowania Jej cnót, wołania Jej o pomoc, aby stać się do Niej podobnym w Chrystusie.

b) *Modlitwa skierowana bezpośrednio do Maryi*, ukazana w hymnach, antyfonach, pieśniach (liturgia wschodnia). W tych formułach wierni po synowsku rozmawiają z Nią, aby wychwalać Jej cnoty, pokazywać Jej własne potrzeby, słabości i winy, mówić Jej o swym ufym przywiązaniu, prosić o Jej macierzyńską interwencję.

Na tych formułach liturgicznych opiera się bogata lista prywatnych modlitw do Maryi.

4. *Do czego zobowiązuje zawierzenie Maryi w modlitwie?* Odpowiedź jest prosta: angażuje życie modlących się, przeżywane we wspólnocie z Nią i na Jej przykładzie. Nie można zawierzyć Maryi przeciwko złu bez umiejscowienia tej pomocy w „synowskim” żywotnym związku z Nią, tak jak chciał Chrystus. Oczywiście, wołanie: „okaż się nam Matką” musi zawierać założenie „okazania się Jej dziećmi” w codziennej egzystencji. Jeśli zawierzenie Maryi ma być szczere, a nie „magiczne”, nie może ono polegać na zwracaniu się do Niej tylko w chwilach potrzeby czy niebezpieczeństwa: należy pozwolić na Jej obecność w nas, aby w naszym życiu dojrzewał Chrystus.

Aby pobożność maryjna mogła dawać owoce, musi mieć wpływ na życie chrześcijanina. Nie można prosić Maryi o pomoc, nie angażując się w praktyczne stosowanie Jej wezwań: *Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie* (J 2, 5). Gotowość do praktykowania słów Jezusa czyni skutecznym Jej działanie przeciwko złu.

Prof. Corrado Maggioni SMM

Via Romagna 44
00187 Roma
Italia

Mala nostra pelle, bona cuncta posce. Il ricorso orante alla Madre del Signore contro il male

(Riassunto)

Maria interviene contro il male che è la non accettazione del suo Figlio, ossia il peccato. La chiave interpretativa della preghiera a Maria contro il male non può che venirci dalla supplica al Padre celeste, conclusiva della preghiera insegnataci da Gesù: “liberaci dal male”, dove male sta per il Maligno, il nemico dell’uomo fatto a immagine di Dio. L’invocazione rivolta a Maria non può che innestarsi nella supplica che rivolgiamo a Dio nel *Padre nostro*.

L’autore divide il suo contributo in questo modo: 1) Accenti dalla tradizione culturale (Oriente e Occidente); 2) L’odierna liturgia romana; 3) Devozioni e preghiere.

Perché invocare Maria contro il male? La risposta non può che venire dalla sacra Scrittura e dalla sua interpretazione di fede: da qui nasce e si alimenta la preghiera ecclesiale. I motivi del ricorso a Maria sono quelli per cui la Chiesa la celebra nei misteri di Cristo: la sua santità, la sua divina maternità, la sua maternità spirituale, la sua assunzione. In ambito liturgico, il volgersi a Dio si intreccia naturalmente con l’identità e la missione di Maria: la lode per le meraviglie compiute in lei dalla grazia, si coniuga con l’accorato appello alla sua preghiera presso il Signore, al fine di essere da lui salvati, guariti, liberati da male.

Come si esprime il ricorso orante a Maria contro il male? Si esprime negli atteggiamenti della comunione, invocazione, supplica, coscienti che ella coopera con il Salvatore di “tutto” l’uomo; l’affidarsi a Maria si inserisce nell’affidamento irrinunciabile del battezzato a Dio; la preghiera a Maria si annoda con la preghiera della Chiesa al Padre, per Cristo, nello Spirito Santo.

A cosa impegna l’affidarsi a Maria nella preghiera? La risposta è semplice: impegna la vita degli oranti, vissuta in comunione con lei e sul suo esempio. Non è possibile affidarsi a Maria contro il male senza collocare tale consegna nel vitale legame “filiale” con lei, come da volere testamentario di Cristo. Se vuole essere sincero e non “magico”,

l'affidamento a Maria non può confondersi col ricorrere a lei esclusivamente in momenti di bisogno e di pericolo: occorre lasciare agire in noi la sua presenza affinché maturi Cristo nella nostra vita.